

POROČILO
REPUBLIKE SLOVENIJE
O URESNIČEVANJU EVROPSKE LISTINE O REGIONALNIH ALI MANJŠINSKIH
JEZIKIH

Ljubljana, december 2001

1.DEL

1. Temeljni pravni akt, v katerem so implementirana določila Listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih je Ustava Republike Slovenije. Ustava v 11.členu pravi:

Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina¹

V 64.členu (posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji) pa je zapisano:

Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno. Narodnima skupnostma in njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in njunima državama. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje teh pravic.

Na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo njuni pripadniki za uresničevanje svojih pravic svoje samoupravne skupnosti. Na njihov predlog lahko država pooblasti samoupravne narodne skupnosti za opravljanje določenih nalog iz državne pristojnosti ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje.

Narodni skupnosti sta neposredno zastopani v predstavniških organih lokalne samouprave in v državnem zboru. Zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita, obveznosti samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic, ter tiste pravice, ki jih pripadniki teh narodnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj teh območij. Pravice obeh narodnih skupnosti ter njunih pripadnikov so zagotovljene ne glede na število pripadnikov teh skupnosti.

Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti.

Določila Listine se uresničujejo tudi v zakonih, ki urejajo področje šolstva, sodnih oblasti, upravnih organov in javnih služb, javnih glasil, kulturnih dejavnosti in ustanov, gospodarskega in družbenega življenja in čezmejnih izmenjav. Rešitve na posameznih področjih so podrobno predstavljene v III.poglavju poročila.

¹ Ustava Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenije, št.33-1409/91-I z dne 28.12.1991

Velja omeniti, da Ustava v 65.členu govori tudi o varstvu romske skupnosti:

65.člen (položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji):

Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon.

Slovenijo zavezujejo k varstvu manjšin še nekateri bilateralni sporazumi. Te ima Slovenija sklenjene z Italijo in z Madžarsko. K varstvu italijanske manjšine jo zavezuje Osimska pogodba v tistem delu, ki govori o tem, da bo vsaka stran (Italija in Jugoslavija, oziroma Slovenija) »ohranila v veljavi notranje ukrepe, ki jih je sprejela pri izvajanju omenjenega statuta (Posebni statut Memoranduma o Soglasju iz leta 1954, op.M.K.), in da bo v okviru svojega notranjega prava zagotovila pripadnikom zadevnih manjšin enako raven varstva, kot jo je določal specialni statut, ki neha veljati«. Italija je ob razpadu Jugoslavije priznala Slovenijo kot eno izmed držav naslednic. Osimski sporazum pa se nahaja na listi sporazumov, ki jih je Slovenija nasledila po razpadli jugoslovanski državi.² Določila o varstvu italijanske manjšine v Sloveniji in slovenske manjšine v Italiji je mogoče najti še v Sporazumu med Republiko Slovenijo in Republiko Italijo na področju kulture in izobraževanja. Sporazum je bil podpisan v Rimu 8.marca 2000 vendar še ni bil ratificiran. Do njegove ratifikacije je v veljavi Kulturni sporazum med Vlado Federativne ljudske republike Jugoslavije in Vlado Italijanske republike z dne 3.decembra 1960.

Varstvo madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (in slovenske narodne manjšine na Madžarskem) opredeljuje, poleg Pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko³, še posebna bilateralna pogodba med obema državama iz leta 1992.⁴

In nenazadnje velja omeniti še Sporazum med Vlado Republike Avstrije in Republiko Slovenijo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, ki je bil podpisan v Ljubljani 30.aprila 2001. Določilo v 15.členu sporazuma, ki govori o tem, da bodo ministrstva v obeh državah v delovne programe vključevala »tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno in znanstveno pomembnih želja in potreb pripadnikov nemško govoreče etnične skupine v Sloveniji (kot na primer projekte na področju učenja jezika in spomeniškega

² Akt o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo, med katerimi je tudi Osimska pogodba, je objavljen v Uradnem listu RS, št.40, z dne 14.8.1992, str.127-128

³ Pogodba o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko (Uradni list RS, MP, št.6 (7.5.1993)

⁴ Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, MP, št.6/93

varstva, štipendij in podobno)«, je izjemno pomembno, morda celo vitalnega pomena za razvoj nemško govoreče skupnosti. Z navedbo obstoja te skupnosti v mednarodni pogodbi⁵, je bil ustvarjen dodaten pravni okvir za zaščito in razvoj etničnih posebnosti te skupnosti.

2. Republika Slovenija je ob deponiranju listine o ratifikaciji Listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih generalnemu sekretarju Sveta Evrope sporočila, da sta na ozemlju Republike Slovenije regionalna ali manjšinska jezika italijanski in madžarski jezik. Prav tako je bilo sporočeno, da se bodo določbe od prvega do četrtega odstavka 7.člena smiselno uporabljale tudi za romski jezik. Poselitveni prostor govorcev italijanskega jezika obsega narodno mešana območja naselij (ta so določena v posameznih občinskih statutih) v treh občinah v Slovenski Istri: Koper/Capodistria⁶, Izola/Isola⁷, Piran/Pirano⁸ na zahodnem delu slovenske države; govorci madžarskega jezika pa živijo v petih občinah v Prekmurju, v vzhodnem predelu Slovenije ob meji z Madžarsko: Hodoš/Hodos⁹, Šalovci¹⁰, Moravske Toplice¹¹, Dobrovnik/Dobronak¹² in Lendava/Lendva¹³.

⁵Ne bi bilo točno, če bi dejali, da je bila nemško govoreča skupnost uradno priznana šele s podpisom kulturnega sporazuma. Če sledimo interpretaciji F.Capotortija, posebnega poročevalca podkomisije za zaščito manjšin, je določeno manjšino mogoče priznati na različne načine: s priznanjem statusa pravne osebe, s sprejetjem posebnih ukrepov za zaščito njene identitete ali pa s parcialnim zagotavljanjem nekaterih pravic. Glede na to, da država finančno podpira kulturne dejavnosti nemških kulturnih društev (res da v skromnem obsegu) je formalno pravno zadoščeno vsaj enemu kriteriju za priznanje nemško govoreče skupnosti. (O študiji F.Capotortija glej na primer: Danilo Turk,Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin.Razprave in gradivo,INV,Ljubljana,1979,št.9-10,str.13-30)

⁶ **Statut občine Koper** (Uradne objave, št. 40/2000) člen 7: Na narodnostno mešanem območju občine, kjer živijo pripadniki avtohtone italijanske narodne skupnosti in ki obsega naselja Ankaran-Ancarano, Barizoni-Barisoni, Bertoki-Bertocchi, Bošamarin-Bossamarino, Cerej-Cerei, Hrvatini-Crevatini, Kappel-Campel, Kolomban-Colombano, Koper-Capodistria, Prade, Premančan-Premanzano, del naselja Spodnje Škofije (Valmarin), Šalara-Salara in Škocjan-San Canzano sta uradna jezika slovenščina in italijanščina.

⁷ **Statut občine Izola** (Uradne objave, št.15/2000) člen 4,3.odstavek: Na narodno mešanem območju (dvojezično območje), ki obsega Mesto Izola in naselji Dobrava in Jagodje, sta v javnem in družbenem življenju slovenski in italijanski jezik enakopravna.

⁸ **Statut občine Piran** (Uradne objave, št. 10/1999) člen 3: Na narodnostno mešanem območju občine, na katerem živijo pripadniki italijanske narodnosti in ki obsega območja naselij: Piran, Portorož, Lucija, Strunjan, Seča, Sečovlje, Parecag in Dragonja (dvojezično območje), je v javnem življenju italijanski jezik enakopraven s slovenskim jezikom.

⁹ **Statut Občine Hodoš** (sprejet 15.4.1999) Člen 1: Občina Hodoš je samoupravna lokalna skupnost ustanovljena z zakonom na območju naslednjih narodnostno mešanih naseljih, na katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti: Hodoš-Hodos, Krplivnik-Kapornak.

¹⁰ **Statut Občine Šalovci** (Uradni list RS, št.13/1999) Člen 2:

Del območja občine, v katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti je narodnostno mešano. Narodnostno mešano območje občine obsega naselje Domanjševci-Domonkosfa.

¹¹ **Statut Občine Moravske Toplice** (Uradni list RS,št.11/1999) Člen 1, 2.odstavek :

V naseljih Čikečka vas-Csekefa, Motvarjevci-Szentlászló, Pordašinci-Kisfalu, Prosenjakovci-Pártosfalva in Središče-Szerdahely živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti.

3. Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1991 (zadnji popis) je na vprašanje, »kateri je vaš materni jezik?«, za madžarski materni jezik opredelilo 9.240 oseb, za italijanski materni jezik pa 4.009 oseb¹⁴. Za opredeljevanje po maternem jeziku velja subjektivni princip. Ta princip, ki velja tudi za opredeljevanje po narodnostni pripadnosti pomeni, da mora popisovalec v popisno polo vpisati odgovor, ki mu ga posreduje popisovana oseba.

4. Slovenija ni posebej določila »jezikov brez ozemlja« (non-territorial languages).

5. V uveljavljenem modelu varstva narodnih skupnosti je za varovanje, promocijo in razvoj manjšinskih jezikov dolžna skrbeti predvsem država in organi lokalnih skupnosti. Dve organizaciji bi veljalo posebej omeniti: Urad za narodnosti Republike Slovenije in Samoupravne narodnostne skupnosti. Urad za narodnosti je inštitucija države, Samoupravne narodnostne skupnosti pa so politični organi narodnih manjšin.

Naslovi omenjenih institucij so:

Urad za narodnosti Republike Slovenije, Ljubljana, Tivolska 50, tel. (0)1 430 54 00

direktor: Janez Obreza

¹²Statut Občine Dobrovnik (Uradni list RS, št.34/1999) 2.odstavek,2.člena: Del območja občine, na katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti je narodnostno mešano. Narodnostno mešano območje zajema naselji Dobrovnik-Dobronak in Žitkovci-Zsitkóc.

¹³ Statut Občine Lendava (Uradni list RS, št.26/1999) Člen 1:

Občina Lendava je samoupravna lokalna skupnost ustanovljena z zakonom na območju naslednjih naselij: Banuta-Bánuta, Benica, Čentiba-Csente, Dolga vas-Hosszúfalu, Dolgovaške gorice-Hosszúfaluhegy, Dolina pri Lendavi-Völgyifalu, Dolnji Lakoš-Alsólakos, Gaberje-Gyertyános, Genterovci-Göntérhaza, Gornji Lakoš-Felsőlakos, Hotiza, Kamovci-Kámaháza, Kapca-Kapca, Kot-Kót, Lendava-Lendva, Lendavske gorice-Lendvahegy, Mostje-Hidvég, Petišovci-Petesháza, Pince-Pince, Pince Marof-Pince major, Radmožanci-Radamos, Trimlini-Hármasmalom, Brezovec del. Narodnostno mešano območje občine na katerem živijo tudi pripadniki madžarske narodne skupnosti obsega navedena naselja razen naselij Benica, Hotiza in Brezovec del.

¹⁴ Skupina, ki bi jo težko umestili v eno izmed opisanih kategorij, je nemška narodna skupnost. Nedvomno gre za skupnost, ki (je) stoletja biva(la) na ozemlju, ki je vključeno v slovenski državni okvir. Toda za razliko od madžarske in italijanske narodne skupnosti, ki sta se v bolj ali manj strnjeni obliki ohranili na njunem avtohtonem poselitvenem ozemlju, so vojne vihre nemški narodni skupnosti dodelile drugačno usodo. Njeno povojno »izginotje« je pogojevalo nivo in obseg njene zaščite v obdobju po drugi svetovni vojni. Šele v zadnjih trenutkih pred slovensko osamosvojitvijo so se pričeli kazati znaki oživljanja nemško govoreče skupnosti. Na žalost prepozno, da bi jih bilo mogoče vključiti v prizadevanja po ustavni zaščiti nemške narodne skupnosti. Internacionalno društvo Most svobode, ki bi ga težko brez zadržkov opredelili kot društvo »nemške manjšine« (predsednik Dušan L. Kolnik) je bilo uradno registrirano v Mariboru 25.6. 1991. Kočevski staroselci imajo dve društvi: Slovensko Kočevsko društvo Peter Kozler s sedežem v Ljubljani, uradno registrirano 19.9.1994 in Društvo kočevsarjev staroselcev s sedežem v Občicah, uradno registrirano na upravni enoti Novo Mesto, 11.8.1992.

Pomurska madžarska narodna samoupravna skupnost, Lendava/Lendva, Glavna ulica 124, tel. (0)2 575 14 49

predsednik: Tomka György

Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti, Koper/Capodistria, Župančičeva 39, tel. (0)5 627 91 50

predsednik: Silvano Sau

Zveza Romov Slovenije, Murska Sobota, Arhitekta Novaka 13, tel.(0)2 534 17 10

predsednik: Jože Horvat

6. Osnutek poročila, ki je bil pripravljen 30. septembra 2001 je Ministrstvo za zunanje zadeve, skupaj z besedilom Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, Pojasnjevalnim poročilom in Navodili za pripravo prvega poročila, poslalo naslednjim organizacijam in institucijam:

1. Uradu za narodnosti Republike Slovenije
2. Pomurski madžarski narodni samoupravni skupnosti
3. Obalni samoupravni skupnosti italijanske narodnosti
4. Zvezi Romov Slovenije
5. Županom narodnostno mešanih občin (Koper/Capodistira, Izola/Isola, Piran/Pirano, Hodoš/Hodos, Šalovci, Moravske Toplice, Dobrovnik/Dobronak, Lendava/Lendva)
6. Poslancema narodnih skupnosti v Državnem zboru Republike Slovenije
7. Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport
8. Ministrstvu za kulturo
9. Ministrstvu za pravosodje,

s prošnjo, da osnutek poročila pregledajo, ocenijo ter predlagajo ustrezne popravke in dopolnitve. Možno je torej zaključiti, da je priprava poročila potekala v sodelovanju širokega kroga akterjev narodno manjšinske (jezikovne) politike. Prevladalo je namreč vodilo, da je priprava poročila lahko tudi primeren trenutek za analizo obstoječe jezikovne politike do narodnih manjšin.

7. Prvo fazo obveščanja javnosti, tako pripadnikov večinskega naroda kot tudi pripadnikov narodnih skupnosti, o pravicah in dolžnostih, ki izhajajo iz Listine so slovenski državni organi

izvedli v procesu priprave pričujočega poročila. Državni organi razmišljajo tudi o tem, da bi Evropsko listino, prevedeno v slovenski, madžarski in italijanski jezik, kateri bi dodali še pričujoče poročilo ter gradivo, ki je bilo zbrano ob pripravi gradiva, objavili v posebni publikaciji.

II.DEL

Države podpisnice listine naj bi pri uresničevanju določil listine, tako pri tvorbi politik, zakonodajne kot vsakdanje prakse zasledovale določen nabor ciljev in načel. Ta so zapisana v 7.členu Listine.

- a) priznanje regionalnih ali manjšinskih jezikov kot izraz kulturnega bogastva.
- b) spoštovanje zemljepisnega območja vsakega regionalnega ali manjšinskega jezika, da bi s tem zagotovili, da že obstoječe ali nove upravne delitve niso ovira za spodbujanje rabe posameznega regionalnega ali manjšinskega jezika;
- c) potreba po odločnem ukrepanju za spodbujanje rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov, da se varujejo;
- d) boljše omogočanje in/ali spodbujanje ustne in pisne rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov v javnem in zasebnem življenju;
- e) vzdržuje in razvija vezi na področjih, ki jih vključuje ta listina, med skupinami, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik in drugimi skupinami v tej državi, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik v enaki ali podobni obliki, kakor tudi vzpostavitev kulturnih odnosov z drugimi skupinami v državi, ki uporabljajo različne jezike;
- f) zagotavljanje primernih oblik in sredstev za poučevanje in študij regionalnih ali manjšinskih jezikov na vseh ustreznih stopnjah;
- g) zagotavljanje možnosti osebam, ki ne govorijo regionalnega ali manjšinskega jezika in živijo na območjih, kjer se tak regionalni ali manjšinski jezik uporablja, da se ga učijo, če tako želijo;
- h) pospeševanje študija in raziskovanja regionalnih ali manjšinskih jezikov na univerzah ali enakovrednih ustanovah;
- i) pospeševanje primernih oblik transnacionalnih izmenjav na področjih, ki jih vključuje ta listina za regionalne ali manjšinske jezike, ki se uporabljajo v enaki ali podobni obliki v dveh ali več državah.

2. Pogodbenice se obvezujejo, da bodo, če se niso, odpravile vsako neupravičeno razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti glede uporabe kakega regionalnega ali manjšinskega jezika in katerega cilj je odvrčanje od ohranjanja ali razvoja tega jezika ali ga ogrožati. Sprejem posebnih ukrepov v prid regionalnih ali manjšinskih jezikov, katerih namen je spodbujati enakost med uporabniki teh jezikov in preostalim prebivalstvom ali ki upoštevajo njihove specifične razmere, se ne šteje za dejanje diskriminacije do uporabnikov bolj razširjenih jezikov.
3. Pogodbenice se obvezujejo s primernimi ukrepi pospeševati medsebojno razumevanje med vsemi jezikovnimi skupinami v državi, in to zlasti tako, da cilji vzgoje in izobraževanja v državi vključujejo spoštovanje, razumevanje in strpnost do regionalnih ali manjšinskih jezikov, ter spodbujati javna občila, da si prizadevajo za doseganje istih ciljev.
4. Pri določanju svoje politike do regionalnih ali manjšinskih jezikov pogodbenice upoštevajo izražene potrebe in želje skupin, ki uporabljajo te jezike. Spodbujati jih je treba, da po potrebi ustanavljajo organe za svetovanje oblastem o vseh zadevah, ki nanašajo na regionalne ali manjšinske jezike.

Ko citirana načela in cilje primerjamo z modelom varstva narodnih manjšin v Sloveniji (v ta okvir sodi tudi jezikovna politika) je mogoče ugotoviti, da je v slovenskem modelu varstva narodnih manjšin prisotnih mnogo elementov, ki dovoljujejo trditev, da so manjšinski ali regionalni jeziki obravnavani kot pomemben **element kulturnega bogastva** ozemelj na katerih narodne manjšine živijo in na katerih se manjšinski jeziki uporabljajo. Diskriminacija na narodnostni osnovi je prepovedana, sankcionirana je tudi sramotitev narodnih skupnosti¹⁵. V modelu varstva narodnih skupnosti (manjšin) imata oba jezika narodnih skupnosti (italijanski in madžarski) na narodnostno mešanem ozemlju status **uradnih jezikov** (poleg slovenskega). Med pomembna vodila narodnostno manjšinske politike (in v tem okviru jezikovne politike) velja uvrstiti tudi tiste ustavne določbe, ki odpravljajo pogosto prisotno dihotomijo na področju varstva narodnih manjšin – razločevanje med kolektivnimi in individualnimi pravicami. Izhodišče varovanja narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji določata pojma **narodnostno mešano ozemlje** (zgodovinski poselitveni prostor narodnih

¹⁵ **Kazenski zakonik Republike Slovenije** (Uradni list RS, 63/1994) 176. člen: (Sramotitev slovenskega naroda ali narodnih skupnosti) Kdor javno stori dejanje iz členov 169 do 171 tega zakonika proti slovenskemu narodu ali proti italijanski ali madžarski narodni skupnosti, ki živita v Republiki Sloveniji, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.

skupnosti) in sklop **kolektivnih pravic** (v tem okviru tudi pravice do rabe jezika v zasebnem in javnem življenju), ki jih država priznava **ne glede na število**, oziroma proporc govorcev regionalnih ali manjšinskih jezikov na narodnostno mešanem ozemlju. Kolektivne pravice (**med katerimi je magistralna pravica prav pravica do rabe jezika**) pripada narodnim skupnostim (manjšinam) kot **objektivno obstoječim subjektom**. Od posameznikov, pripadnikov narodnih skupnosti pa je odvisno, kdaj in v kolikšni meri se bodo »podeljenih« jezikovnih pravic posluževali. Velja poudariti, da uresničevanje jezikovnih pravic narodnih manjšin (skupnosti) direktno zadeva tudi pripadnike večinskega naroda. Tudi pripadniki večinskega naroda so dolžni imeti, na primer dvojezične dokumente in se v šolah **obvezno učiti** manjšinskega jezika. Podrobnejši prikaz uresničevanja načel in ciljev, ki so zapisana v II.poglavju listine, je razviden iz analize uresničevanja izbranih odstavkov in/ali pododstavkov, ki sledi v nadaljevanju.

III. DEL

1. **Jeziki:** Na ozemlju Republike Slovenije sta regionalna ali manjšinska jezika italijanski in madžarski jezik.
2. **Členi**

Člen 8: IZOBRAŽEVANJE

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala naslednje odstavke in/ali pododstavke:

Odstavek 1 a (i,ii), b (i,ii,iii), c (i,ii,iii), d (i,ii,iii), e (iii), f (iii), g, h, i

Odstavek 2.

Sprejete obveze je uresničila takole:

Republika Slovenija je v novi ustavni ureditvi ohranila temeljne konture sistema izobraževanja pripadnikov narodnih skupnosti, ki se je v povojnem obdobju pokazal kot najučinkovitejši/najprimernejši javni medij za **ohranjanje in razvoj narodnostne identitete** narodnih skupnosti ob sočasni aktivni promociji **ideje o toleranci** do narodnostnih različnosti in miroljubnega sožitja na narodnostno mešanem ozemlju. Oba elementa je mogoče razbrati iz določil zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja. V 3.členu (cilji) je zapisano: »Vzgoja in izobraževanje v vrtcih in šolah z italijanskim učnim jezikom in v dvojezičnih vrtcih in šolah na narodnostno mešanih

območjih poleg ciljev, določenih s predpisi na področju vzgoje in izobraževanja, vključujeta še naslednje cilje:

- ohranjanje in razvijanje italijanskega oziroma madžarskega jezika in kulture italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti,
- razvijanje jezikovnih zmožnosti in sposobnosti v prvem in drugem jeziku (za pripadnike narodnih skupnosti je prvi jezik italijanski oziroma madžarski, drugi jezik pa slovenski),
- razvijanje vedenja o zgodovinski, kulturni in naravni dediščini italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter njunih matičnih narodov,
- razvijanje zavesti o pripadnosti k italijanski oziroma k madžarski narodni skupnosti ter ohranjanje in razvijanje lastne kulturne tradicije,
- vzgojanje za spoštovanje in razumevanje narodne in kulturne drugačnosti, za sodelovanje med pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter razvijanje sposobnosti za življenje in sobivanje na narodnostno in jezikovno mešanem območju,
- seznanjanje s položajem italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti v sosednjih državah ter vzpostavljanje vezi in sodelovanja s pripadniki in ustanovami teh skupnosti.«¹⁶

Dve povsem različni historični situaciji sta oblikovali **dva različna modela izobraževanja** pripadnikov narodnih skupnosti: **obvezno dvojezično šolstvo** na narodnostno mešanem ozemlju Prekmurja in **enojezične šole** za pripadnike italijanske narodne skupnosti na obalnem dvojezičnem področju. Šolstvo za pripadnike narodnih skupnosti je sestavni del enotnega slovenskega državnega izobraževalnega sistema¹⁷. To pomeni, med drugim, da je za ohranjanje in razvoj šolskih ustanov ter njihovo financiranje dolžna skrbeti država ob aktivni participaciji narodnih skupnosti, oziroma njihovih organizacij.¹⁸ Velja dodati pomembno določbo Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki pravi, da je »Samoupravna narodna skupnosti soustanoviteljica javnih vrtcev oziroma šol, ki se ustanavljajo za vzgojo in izobraževanje v jeziku narodne skupnosti oziroma za dvojezično

¹⁶ Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS, 35/2001

¹⁷ Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS, 35/2001, 2. člen (vključenost v sistem). «Vzgoja in izobraževanje za pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti je sestavni del sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji in poteka na podlagi predpisov, ki urejajo področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega izobraževanja, nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja, srednjega strokovnega in tehniškega ter srednjega splošnega izobraževanja, če s tem zakonom ni drugače določeno».

¹⁸ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (Uradni list RS, št. 65/94) 3. točka, 4. člena

vzgojo in izobraževanje»¹⁹ Določbe o participaciji predstavnikov narodnih skupnosti (Samoupravnih narodnih skupnosti) pri ustanavljanju in upravljanju šol v jeziku narodnosti je mogoče najti tudi v predlogu zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja, v 12.(ustanavljanje) in 13 (sestava sveta) členu.

Na dvojezičnem območju občin Hodoš, Šalovci, Moravske Toplice, Dobrovnik in Lendava, **kjer živi madžarska narodna skupnost**, poteka v vrtcih in osnovnih šolah vzgojno-izobraževalno delo dvojezično, v slovenskem in madžarskem jeziku. Te vrtce in šole skupaj obiskujejo otroci oziroma učenci slovenske in madžarske narodnosti. Tak način dela mogoča učencem, da poleg maternega jezika spoznajo tudi drugi jezik in kulturo drugega naroda. Vzgojno-izobraževalno delo poteka v obeh jezikih, pri učenju maternega jezika in drugega jezika se učenci razdelijo v skupine, kar omogoča večjo zahtevnost pouka maternega jezika.

Na narodnostno mešanem območju v Pomurju deluje šest **dvojezičnih vrtcev**. Število otrok, ki so bili v šolskem letu 2000/2001 vključeni vanje, je: vrtec v Lendavi, obiskuje ga 242 otrok, oddelki vrtca pri Dvojezični osnovni šoli Prosenjakovci, obiskuje ga 26 otrok, 2 oddelka v okviru vrtca Moravske Toplice, obiskuje ju 21 otrok, 2 oddelka v vrtcu pri OŠ Dobrovnik obiskuje 27 otrok.

¹⁹ Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 12/96) 4.točka, 41.člena

Dvojezične osnovne šole obiskuje v šolskem letu 2001/2002 986 učencev.

Število učencev v posameznih osnovnih šolah je prikazano v naslednji tabeli:

O s n o v n a š o l a	Število učencev
1. Dvojezična osnovna šola Lendava I - matična šola - podružnica šole v Gaberju - podružnica šole v Petišovcih - podružnica šole v Dolini - podružnica šole v Čentibi	687 602 35 10 0 40
2. Dvojezična osnovna šola Lendava II. (osnovna šola s prilagojenim programom)	40
3. Dvojezična osnovna šola Vlaja Lajoša Genterovcih	88
4. Dvojezična osnovna šola Dobrovnik	84
5. Dvojezična osnovna šola Prosenjakovci - matična šola - podružnica šole v Domanjševcih - podružnica šole v Hodošu	87 72 8 7
S k u p a j :	986

Po osnovni šoli lahko obiskujejo učenci **Dvojezično srednjo šolo** Lendava. Učencem, ki ne obiskujejo dvojezične srednje šole, in se želijo še naprej učiti madžarski jezik, je zagotovljen brezplačen pouk maternega jezika tudi zunaj dvojezičnega območja.

Dvojezična srednja šola v Lendavi ima v šolskem letu 2001/2002 17 oddelkov, ki jih obiskuje 287 dijakov. Šola ima 7 oddelkov gimnazije, 6 oddelkov programa ekonomski tehnik, 1 oddelek programa strojni tehnik in 3 oddelke programa prodajalec.

V študijskem procesu sta permanentno prisotna slovenski in madžarski jezik. Gradivo iz madžarske zgodovine, kulture in geografije je dodano ustreznemu slovenskemu učnemu programu. Večina šolskih knjig je dvojezičnih. Administrativno poslovanje v dvojezičnih šolah, kakor tudi poslovanje z javnostjo ter starši dijakov je dvojezično. Prav tako dvojezični so dokumenti, ki jih izdajajo dvojezične šolske ustanove. Posebni poročevalec Sveta Evrope Cézár Bírzea, ki je Slovenijo obiskal novembra leta 1995 je v svojem poročilu zapisal, da je "slovenski sistem izobraževanja na narodnostno mešanem ozemlju edinstven. V njem ni zanimivo zgolj to, da v celoti omogoča uresničevanje posebnih manjšinskih pravic v skladu z mednarodnimi standardi, ampak tudi način zagotavljanja teh pravic. Njegov vodilni princip je interkulturalizem, ki poudarja resnično koeksistenco in dvojno kulturno identiteto otrok, ki obiskujejo dvojezične šole."²⁰

Nadaljevanje šolanja pripadnikov madžarske narodnosti v njihovem materinem jeziku v Sloveniji je oteženo, saj demografska situacija ne omogoča organiziranja **univerzitetnega študija** v madžarskem jeziku. Madžarski jezik in kulturo je mogoče študirati na Univerzi v Mariboru in Univerzi v Ljubljani. Na univerzi v Mariboru lahko študirajo tudi vzgojiteljice in učiteljice dvojezičnih vrtcev in dvojezičnih osnovnih šol. Za izpolnitev ostalih študijskih želja, pa je potrebno "pomoč" poiskati na univerzah na Madžarskem. Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS-MP, št.6/93) ponuja to možnost v 2.členu. Možnosti za študij pripadnikov madžarske narodne skupnosti na Madžarskem, oziroma pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Sloveniji, omogoča tudi »Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko«, ki sta ga državi sklenili leta 1992.²¹

²⁰ A Programme of Case Studies Concerning the Inclusion of Minorities as Factors of Cultural Policy and Action. Bilingual education in Slovenia. Council of Europe, Strasbourg, 1996, pp.24

²¹ Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. (Uradni list RS, Mednarodne pogodbe) št.6/1993

Sporazum je bil podlaga za pripravo »Sporazuma med vlado Republike Slovenije in vlado Republike Madžarske o vzajemnem priznavanju spričeval in diplom, ki sta ga državi podpisali leta 1999. Slovenija ga je ratificirala 10.maja 2000 in je bil objavljen v Uradnem listu št.44/2000

Sodelovanje z izobraževalnimi ustanovami »matičnega« naroda je predvideno tudi v Zakonu o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju izobraževanja. V 4.členu zakona (sodelovanje z institucijami matičnega naroda) piše:«Za uresničevanje ciljev, določenih s tem zakonom, in v skladu z meddržavnimi sporazumi, sodelujejo javni vrtci oziroma šole v jeziku narodne skupnosti in dvojezični vrtci in šole (v nadaljnjem besedilu: vrtci in šole) z ustreznimi institucijami matičnega naroda v sosednjih državah«.

V skladu z ustavnim določilom o **uresničevanju posebnih pravic** narodnih skupnosti tudi **izven narodnostno mešanega ozemlja**, je pripadnikom madžarske narodnosti omogočeno učenje madžarskega jezika v Murski Soboti. Učenje madžarskega jezika je organizirano, če je k pouku prijavljenih vsaj sedem dijakov. Ta rešitev ustreza določbi 2.odstavka 8.člena Evropske listine. V zakonu o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja je učenju jezika narodnosti zunaj narodnostno mešanega območja posvečen 9 člen: (pouk jezika narodnosti zunaj narodnostno mešanega območja).«Dijakom in vajencem, ki končajo osnovno šolo v jeziku narodnosti oziroma dvojezično osnovno šolo in se vključijo v poklicne šole, srednje tehnične oziroma srednje strokovne šole oziroma gimnazije zunaj narodnostno mešanega območja, morajo te šole same ali skupaj z drugimi omogočiti pouk jezika narodnosti kot fakultativnega predmeta. Pouk jezika narodnosti se organizira, če se zanj odloči najmanj 5 dijakov oziroma vajencev, in je za dijake in vajence brezplačen. Skupina dijakov oziroma vajencev se lahko oblikuje tudi izmed dijakov oziroma vajencev, ki se izobražujejo po različnih izobraževalnih programih v različnih šolah v istem kraju«.

Za pripadnike **italijanske narodne skupnosti** se je v oblikoval enojezični šolski sistem. Poučevanje v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah poteka v italijanskem jeziku, obvezno pa je tudi učenje slovenskega jezika²². Italijanščina je tudi jezik poslovanja šole ter komunikacije s starši. Listine, ki jih izdajajo šole so dvojezične. Učno osebje in drugi uslužbenci v šolah z

²² **Statut mestne občine Koper** (Uradne objave št.40/2000) člen 111, 1.odstavek: V vseh šolah za pripadnike italijanske narodne skupnosti na območju občine Koper je slovenski jezik v vseh razredih obvezni učni predmet.

italijanskim učnim jezikom tvorijo osebe, katerih materin jezik je italijanščina. Pretežni del učnega osebja je slovenskih državljanov, kakšnih 10% je državljanov Republike Hrvaške, približno 4% pa so državljani Republike Italije. Učni pripomočki se pripravljajo v Sloveniji, nekateri pa se uvažajo iz Italije. V izobraževalnem procesu je mogoče zaslediti tudi gradiva, ustrezno prilagojena potrebam italijanske narodne skupnosti v Sloveniji, ki jih izdaja založba EDIT na Reki.

V šolskem letu 2000/2001 je **vrtnice** z italijanskim učnim jezikom obiskovalo 264 otrok, in sicer: vrtec pri OŠ Dante Alighieri v Izoli 61 otrok, vrtec La Cocinella s sedežem v Luciji 82 otrok in vrtec Delfino Blu s sedežem v Kopru 121 otrok. Vrtci imajo svoje enote v vseh krajih, kjer delujejo osnovne šole oziroma njihove podružnične šole.

Osnovne šole z italijanskim učnim jezikom delujejo v občinah Izola, Koper in Piran. V vsaki občini je po ena matična osnovna šola, v manjših krajih so njihove podružnice. Osnovne šole z italijanskim učnim jezikom v šolskem letu 2001/2002 obiskuje skupno 435 učencev, število učencev v posameznih šolah je razvidno iz naslednje tabele:

O s n o v n a š o l a	Števílo učencev
1. Osnovna šola Dante Alighieri Izola	102
2. Osnovna šola Pier Paolo Vergerio il Vecchio Koper	182
- matična šola	140
- podružnica šole v Semedeli	14
- podružnica šole v Bertokih	12
- podružnica šole v Hrvatinih	16
3. Osnovna šola Vincenzo de Castro Piran	151
- matična šola	61
- podružnica šole v Luciji	49
- podružnica šole v Sečovljah	36
- podružnica šole v Strunjanu	5
S k u p a j :	435

V Slovenski Istri delujejo **tri srednje šole v italijanskem učnem jeziku**, in sicer dve gimnaziji in ena srednja strokovna šola. Gimnazijo Antonio Sema Piran obiskuje v šolskem letu 2001/2002 v 4 oddelkih 78 dijakov, Gimnazijo Gian Rinaldo Carli Koper pa v štirih oddelkih 67 dijakov. Srednja šola Pietro Coppo Izola izobražuje za poklice ekonomski tehnik, poslovni tajnik, poslovni tehnik, prodajalec, obdelovalec kovin in mehanik vozil in voznihi sredstev ter jo v šolskem letu 2001/2002 v 16 oddelkih obiskuje 133 dijakov.

Pri nadaljevanju šolanja dijakov iz vrst italijanske narodnosti na **univerzitetnem nivoju** se dijaki srečujejo s podobnimi težavami, kot njihovi madžarski vrstniki. Italijanski jezik in književnost lahko študirajo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ter na Oddelku za italijanski jezik in književnost Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani s sedežem v Kopru. Na isti ustanovi se lahko izobražujejo tudi vzgojiteljice in učiteljice za vrtce in osnovne šole (za razredni pouk) za šole z italijanskim učnim jezikom. Lahko pa pripadniki italijanske narodne skupnosti študirajo na univerzah na Hrvaškem (Reka, Pula) ali v Italiji. Univerz v Italiji se morajo pripadniki italijanske skupnosti posluževati tudi tedaj, ko želijo italijanski jezik uporabiti kot jezik izobraževanja na ostalih, nelingvističnih področjih. Sporazum o vzajemnem priznavanju diplom, ki sta ga Slovenija in Italija sklenili leta 1995²³, je pravni okvir, ki močno olajša študij pripadnikov italijanske narodne skupnosti na italijanskih Univerzah. In seveda temu analogno pripadnikov slovenske manjšine v Italiji študij v Sloveniji.

Šole z italijanskim učnim jezikom niso ustanove zaprtega tipa, ki bi bile omejene le na pripadnike italijanske narodnosti. Kljub temu, da so v principu namenjene šolanju otrok italijanske narodnosti, pa jih lahko obiskujejo tudi otroci neitalijanske narodnosti. Ta možnost je lahko pomemben razvojni element za te šole, ki bodo imele zaradi demografskega upadanja italijanske narodnosti, težave z zapolnjevanjem učnih zmogljivosti v obstoječih šolah²⁴. Seveda pa bodo morale biti kvalitativno kompetitivne s šolami s slovenskim učnim jezikom. In na koncu velja še enkrat ponoviti važno določilo v slovenskem modelu urejanja

²³ Memorandum o soglasju o vzajemnem priznavanju slovenskih in italijanskih diplom in strokovnih naslovov. Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 4/1996

²⁴ Raziskave, opravljene v šolah z italijanskim učnim jezikom v Sloveniji in na Hrvaškem so pokazale, da je v šolah z italijanskim učnim jezikom približno 25 % učencev, ki so italijanske narodnosti in italijanskega materinega jezika, 15-20% otrok je po etnični provenienci iz vrst slovenskega oz. hrvaškega naroda, pri ostalih pa se izjave o narodnostni pripadnosti in materinem jeziku razlikujejo. Bogulin-Debeljuh Loredana: L'Identit_ Etnica: Gli Italiani dell' Area Istro-Quarnerina. Etnia -V, Rovigno. Centro di Ricerche Storiche. 1994

“narodno manjšinskega vprašanja“, ki pravi, da je v vzgojnih in izobraževalnih ustanovah na narodnostno mešanem ozemlju, **v katerih poteka izobraževanje v slovenskem jeziku, obvezno učenje jezika narodno manjšinske skupnosti**²⁵. Takšen model izobraževanja, ki omogoča pripadnikom večinskega naroda in pripadnikom narodnih skupnosti vsaj receptivno poznavanje jezika druge etnične skupine, podpira, kot kažejo rezultati raziskav, pretežni del prebivalstva narodnostno mešanega ozemlja²⁶.

Člen 9: SODNE OBLASTI

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala naslednje odstavke in/ali pododstavke:

Odstavek 1 a, b,c,d

Odstavek 2 a, b, c

Sprejete obveze je uresničila v sledečih zakonih:

Zakon o sodiščih (Ur.l.RS št.19/94) v 5.členu določa, da “sodišča na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost, poslujejo tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Kadar sodišče višje stopnje odloča o pravnih sredstvih v zadevah, v katerih je sodišče nižje stopnje vodilo postopek tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, izda odločbo tudi v prevodu v italijanski oziroma madžarski jezik“.

Določila o rabi jezika narodnih manjšin je mogoče najti še v **Zakonu o pravnem postopku**²⁷ **Zakonu o spremembi zakona o notariatu**²⁸, **Zakonu o državnem tožilstvu**²⁹

²⁵ **Statut mestne občine Koper** (Uradne objave, št.40/2000, člen 111, 2.odstavek: V vseh slovenskih šolah na narodnostno mešanem območju občine je italijanski jezik v vseh razredih obvezni učni predmet.

²⁶ Glej, na primer, rezultate raziskovalnega projekta Medetnični odnosi in narodna identiteta v Slovenski Istri: (Koper/Capodistria, Piran/Pirano,Izola/Isola):primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske (vodja projekta Albina Nečak-Lük), Ljubljana,INV,1996

²⁷ **Zakon o pravnem postopku** (Uradni list RS št.26/1999) člen 104: Stranke in drugi udeleženci v postopku vlagajo sodišču tožbe, pritožbe in druge vloge v slovenskem jeziku ali v jeziku narodne skupnosti, ki je pri sodišču v uradni rabi. Če vloži stranka vlogo v jeziku, ki pri sodišču ni v uradni rabi, ravna sodišče po določbah 108. člena tega zakona, ki veljajo za nerazumljive vloge.

²⁸ **Zakon o spremembi zakona o notariatu** (Uradni list RS št. 48/94) 1.člen: V zakonu o notariatu (Uradni list RS, št.13/94) se drugi odstavek 13.člena spremeni tako, da se glasi:

in **Zakonu o kazenskem postopku**³⁰. In končno velja omeniti še določbe o poslovanju sodišč na narodnostno mešanih območjih. To poslovanje določa **Sodni red**³¹, v petem poglavju z

»Na območjih, kjer je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina, sestavlja notarske listine, če stranka uporablja italijanski ali madžarski jezik, v obeh uradnih jezikih.«

²⁹ **Zakon o državnem tožilstvu** (Uradni list RS št.63/94) člen 6:«Državna tožilstva poslujejo v slovenskem jeziku. Na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost, poslujejo državna tožilstva tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če teče postopek pred sodiščem ali drugim državnim organom v tem jeziku ali če stranka, ki živi na tem območju, v občevanju z državnim tožilstvom uporablja ta jezik«.

³⁰ **Zakon o kazenskem postopku** (Uradni list RS, št. 63/94) **6. člen**

(1) Kazenski postopek teče v slovenskem jeziku.

(2) Če je pri sodišču v skladu z ustavo v uradni rabi tudi jezik italijanske ali madžarske narodne skupnosti, lahko na način, določen z zakonom, kazenski postopek teče tudi v jeziku te narodne skupnosti.

7. člen: (1) Tožbe, pritožbe in druge vloge se podajajo sodišču v slovenskem jeziku.

(2) Na območjih, kjer živijo pripadniki italijanske ali madžarske narodne skupnosti, lahko pripadniki teh narodnih skupnosti podajajo vloge v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če je pri sodišču jezik te narodne skupnosti v uradni rabi.

(3) Tujec, ki mu je vzeta prostost, ima pravico podajati sodišču vloge v svojem jeziku, v drugih primerih pa tuji državljani lahko podajajo vloge v svojem jeziku samo ob pogoju vzajemnosti.

9. člen (1) Vabila, odločbe in druga pisanja pošilja sodišče v slovenskem jeziku.

(2) Sodišče, pri katerem je v uradni rabi tudi italijanski oziroma madžarski jezik, vroča vabila tudi v tem jeziku, odločbe in druga pisanja pa v tem jeziku le, kadar sodišče vodi postopek v obeh uradnih jezikih. Udeleženci v postopku se lahko odpovejo pravici do vročanja odločb in drugih pisanj v madžarskem in italijanskem jeziku. Odpoved je treba zapisati v zapisnik.

³¹ **Sodni red.** Uradni list RS, 17/95, členi 60-69 (poslovanje sodišča na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost)

60.člen:Na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost in na katerih je z ustavo in zakonom določena enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika, morajo sodišča v postopku zagotoviti enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika v skladu z zakonom, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik.

61.člen:Če nastopa v postopku samo ena stranka ali če obe stranki v postopku uporabljata isti jezik, se postopek vodi samo v jeziku teh strank

Če nastopata v postopku stranki, od katerih uporablja ena slovenski jezik, druga italijanski ali madžarski jezik, se vodi postopek v slovenskem in italijanskem ali madžarskem jeziku (v nadaljnjem besedilu:dvojezični postopek). Sodišče postopa enako tudi v primeru, če je vloga, s katero je sprožen postopek, sestavljena v slovenskem jeziku, pa stranka pred začetkom postopka izjavi, da uporablja italijanski oziroma madžarski jezik.

Ko sodišče po vlogi, s katero stranka sproži postopek, ali po izjavi stranke ugotovi, da je treba voditi postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku ali dvojezični postopek, to zaznamuje v ustreznem vpisniku in na ovitku spisa (»It.« oziroma »Ma.«).

Če bi bilo po določbah zakona in sodnega reda potrebno voditi postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, pa stranke izjavijo, naj se vodi postopek v slovenskem jeziku, se postopek vodi v slovenskem jeziku. Tako izjavo stranke je treba zapisniško ugotoviti.

62.člen:Če se vodi postopek samo v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, ali če se vodi dvojezični postopek, se s strankami in drugimi udeleženci v postopku razpravlja v njihovem jeziku.

Če posamezen udeleženec v postopku ne razume jezika, v katerem se vodi postopek, mu je potrebno zagotoviti ustno prevajanje tistega, kar on oziroma drugi govorijo, ter listin in drugega pisnega dokaznega gradiva.

63.člen:Če se vodi postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, se piše zapisnik v tem jeziku.

Če v tem postopku sodeluje udeleženec, ki ne zna italijanskega oziroma madžarskega jezika, se v zapisnik zapiše njegovo izpoved oziroma izjavo v uradnem jeziku, v katerem se vodi postopek.

64.člen:Zapisniki v dvojezičnem poslovanju se pišejo v tistem jeziku, ki ga stranke in drugi udeleženci v postopku uporabljajo. Vsako navedbo, izpoved, izjavo, idr. pa je treba sproti prevesti in zapisati v slovenskem oziroma italijanskem ali v madžarskem jeziku.

65.člen:Sodne odločbe v postopku, ki se vodi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku in sodne odločbe v dvojezičnem postopku se izdajajo vedno v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku.

Odločbe v obeh jezikih so izvirne in se strankam dostavljajo v obeh jezikih.

naslovom "Poslovanje sodišča na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost". V skladu s temi določili morajo sodišča na narodnostno mešanih območjih zagotoviti enakopravnost italijanskega in madžarskega jezika, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Postopek pred sodišči se lahko vodi enojezično, če nastopa v postopku samo ena stranka ali če obe stranki v postopku uporabljata isti jezik (postopek se lahko vodi samo v italijanskem oziroma madžarskem ali v slovenskem jeziku); če pa nastopata v postopku stranki, od katerih ena uporablja slovenski, druga pa italijanski oziroma madžarski jezik, se vodi postopek v slovenskem oziroma madžarskem jeziku (dvojezični postopek). V postopku se razpravlja s strankami v njihovem jeziku. Za pisanje zapisnika se uporablja enako načelo: če se vodi postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, se piše zapisnik v tem jeziku. Zapisniki v dvojezičnem postopku se pišejo v tistem jeziku, ki ga stranke in drugi udeleženci v postopku uporabljajo. Vsako navedbo, izpoved ali izjavo pa je potrebno sproti prevesti in zapisati v slovenskem oziroma v italijanskem ali v madžarskem jeziku. Ne glede na to ali je postopek potekal enojezično ali dvojezično, se sodne odločbe vedno izdajajo v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku. In nenazadnje, višja sodišča in Vrhovno sodišče Republike Slovenije morajo, ko odločajo o rednih ali izrednih pravnih sredstvih, v katerih je sodišče prve stopnje vodilo postopek tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, izdati svoje odločbe tudi v prevodu v italijanski oziroma madžarski jezik. Vsi stroški, ki nastanejo zaradi dvojezičnega poslovanja, gredo v breme sredstev za delo sodišč in ne morejo bremeniti strank. Dvojezični postopek lahko vodi le sodnik oziroma strokovni delavec, ki je opravil poseben izpit iz

66.člen:Če je v postopku, ki se je vodil v italijanskem oziroma v madžarskem jeziku ali v dvojezičnem postopku vloženo redno ali izredno pravno sredstvo, sodišče prve stopnje pred predložitvijo spisa poskrbi za prevod pravnega sredstva in celotnega spisa v slovenski jezik

Višja sodišča in Vrhovno sodišče Republike Slovenije, ko odločajo o rednih ali izrednih pravnih sredstvih, v katerih je sodišče prve stopnje vodilo postopek tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, izdajo svojo odločbo tudi v prevodu v italijanski oziroma madžarski jezik.

67.člen:Stroški, ki nastanejo zaradi postopka v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, ko je zaradi dvojezičnega postopka, gredo v breme sredstev za delo sodišča in ne morejo bremeniti strank.

68.člen:Ministrstvo, pristojno za pravosodje skrbi za izobraževanje sodnikov in sodnega osebja za vodenje dvojezičnih postopkov.

Dvojezični postopek lahko vodi le sodnik oziroma strokovni sodelavec, ki je uspešno opravil poseben izpit iz italijanskega ali madžarskega jezika pred izpitno komisijo pri ministrstvu, pristojnem za pravosodje, ali če ima diplomu fakultete iz italijanskega ali madžarskega jezika ali če je vpisan v seznam stalnih sodnih tolmačev za enega od obeh jezikov.

Na sodiščih, kjer ni sodnikov, ki bi aktivno obvladali italijanski oziroma madžarski jezik, se dvojezični postopki vodijo s pomočjo sodnega tolmača.

Določbe tega člena se uporabljajo tudi za sodno osebje, ki sodeluje pri dvojezičnih postopkih.

69.člen:Dodatek za usposobljenost sodnikov in sodnega osebja za vodenje dvojezičnih postopkov določi sodni svet.

italijanskega ali madžarskega jezika. Določbe veljajo tudi za sodno osebje, ki sodeluje pri dvojezičnih postopkih. Usposobljenost za vodenje dvojezičnega postopka se nagrajuje s posebnim dodatkom³².

Člen 10: UPRAVNI ORGANI IN JAVNE SLUŽBE

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala naslednje odstavke:

Odstavek 1

Odstavek 2

Odstavek 3

Odstavek 4

Odstavek 5

Primerjavo med sprejetimi obveznostmi in ureditvijo v Sloveniji je mogoče izpeljati na več načinov. Sami smo izbrali naslednjo strukturo.

a. dvojezični napisi

Prvi (vidni) indikator uresničevanja pravice do svobodne rabe jezika predstavljajo določila o vidni dvojezičnosti v toponomastiki, napisnih tablah, razglasih, obvestilih, opozorilih, itd. Določbe o vidni dvojezičnosti se na narodnostno mešanem ozemlju izvajajo brez kakršnihkoli številčnih klavzul. Določila o vidni dvojezičnosti je mogoče najti tako v republiški zakonodaji³³, kot tudi v občinskih določbah³⁴. In kar je posebej zanimivo in

³² Raba jezika narodnih manjšin je mogoče najti tudi v nekaterih občinskih statutih:

Statut mestne občine Koper (Uradne objave št.40/2000), člen 112: Na narodnostno mešanem območju občine se vodijo kazenski in drugi postopki dvojezično v skladu z zakonom.

Postopki, v katerih nastopa več strank obeh narodov, se vodijo v slovenskem oziroma italijanskem jeziku ali dvojezično.

Državni organi, organi občinske uprave in drugi organi občine, sodišča in drugi nosilci javnih pooblastil, ki izdajajo pravne in druge akte v zakonito določenih postopkih, morajo te akte izdajati občanom italijanske narodne skupnosti v obeh jezikih, drugim občanom pa, če to zahtevajo

V primerih iz prejšnjega odstavka se oba akta štejeta za izvirnika.

³³ Pravilnik o določanju imen naselij in ulic ter o označevanju naselij, ulic in stavb (Uradni list SRS, št.11/80) člen 25: "Na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oz. madžarske narodnosti, se imena naselij in ulic na tablah navedejo v obeh jezikih. Zgoraj je napis v slovenskem, spodaj pa v jeziku manjšine. Oba napisa sta enake velikosti."

³⁴ **Mestna občina Koper/Capodistria**: Odlok o javnem izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem ozemlju. Uradne objave, 22/1998 (30. junij 1998), 4. odstavek 6. člena: "Vsi napisi na kašiputih in kašipotnih tablah, na dopolnilnih tablah prometnih znakov, na usmerjevalnih napisih, na uradnih oznakah ulic, na postajah

pomembno, v procesu dvojezičnega poimenovanja naselij in ulic aktivno sodelujejo pripadniki narodnih skupnosti³⁵.

in postajališčih javnega potniškega prometa (avtobusnega,taxi, železniškega, pomorskega in drugo) in v prevoznih sredstvih javnega mestnega potniškega prometa, razen imen naselij in drugih geografskih pojmov, ki niso na narodnostno mešanem območju“.

Statut mestne občine Koper (Uradne objave 40/2000) člen 117: Javni napisi na narodnostno mešanem območju so dvojezični.

Dvojezični morajo biti tudi razglasi na oglasnih deskah državnih organov, organov občine in drugih lokalnih samoupravnih skupnosti ter izvajalcev gospodarskih in drugih javnih služb.

Člen 118: Organi občinske uprave in drugi organi občine ter drugih samoupravnih lokalnih skupnosti, javna podjetja in zavodi, ki izvršujejo javna pooblastila, morajo pri svojem poslovanju uporabljati imena krajev in ulic na narodnostno mešanem območju v slovenskem in italijanskem jeziku.

Občina Izola: Odlok o izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju v občini Izola (Uradne objave 3/2001

Statut Občine Piran (Uradne objave 10/1999) 75.člen:”Javni napisi na narodnostno mešanem območju so dvojezični“.

Statut Občine Lendava (Uradni list RS, št.26/1999) člen 71.”Na narodnostno mešanem območju so napisne table z označbo krajev, ulic, razglasi, obvestila in opozorila ter drugi javni napisi dvojezični. Dvojezične napisne table morajo imeti na narodnostno mešanem območju vsi občinski in državni organi, podjetja, gospodarske organizacije, zasebniki, javni zavodi, društva ter druge organizacije in skupnosti.Dvojezični napisi morajo zagotoviti enakopraven videz obeh jezikov.“

Statut Občine Moravske Toplice (Uradni list RS, št.11/99) člen 89. “Na narodnostno mešanem območju so napisne table z označbo krajev, ulic, razglasi, obvestila in opozorila ter drugi javni predpisi, dvojezični. Dvojezične napisne table morajo imeti na tem območju vsi občinski in državni organi, podjetja, gospodarske organizacije, zasebniki, javni zavodi, društva ter druge organizacije in skupnosti. Dvojezični napisi morajo zagotoviti enakopraven videz obeh jezikov.“

Statut Občine Šalovci (Uradni list RS, št.13/99) člen 60. “Na narodnostno mešanem območju so napisne table z označbo krajev, ulic, razglasi, obvestila in opozorila ter drugi javni napisi dvojezični. Dvojezične napisne table morajo imeti na narodnostno mešanem območju vsi občinski in državni organi, podjetja, gospodarske organizacije, zasebniki, javni zavodi, društva ter druge organizacije in skupnosti. Dvojezični napisi morajo zagotavljati enakopraven zunanji videz uporabe obeh jezikov.“

Statut Občine Hodoš (Uradni list RS,47/1999) člen 62. “Na območju občine so napisne table z označbo krajev, ulic, razglasi in opozorila ter drugi javni napisi dvojezični. Dvojezične napisne table morajo imeti na območju občine vsi občinski in državni organi, podjetja, gospodarske organizacije, zasebniki, javni zavodi, društva ter druge organizacije in skupnosti. Dvojezični napisi morajo zagotoviti enakopraven videz obeh jezikov“.

Statut Občine Dobrovnik (Uradni list RS,št.34/99) člen 88. ”Na narodnostno mešanem območju so napisne table z označbo krajev, ulic, razglasi, obvestila in opozorila ter drugi javni napisi dvojezični. Dvojezične napisne table morajo imeti na narodnostno mešanem območju vsi občinski in državni organi, podjetja, gospodarske organizacije, zasebniki, javni zavodi, društva ter druge organizacije in skupnosti. Dvojezični zapisi morajo zagotoviti enakopraven zunanji videz uporabe obeh jezikov.“

³⁵ **Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb** (Uradni list SRS št.8/80) člen 8:”O imenovanju, preimenovanju, združevanju, razdruževanju in odpravi naselij in ulic ter o določitvi območij naselij odloča občinska skupščina.

Na območjih, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki madžarske oz. italijanske narodnosti soodloča v postopku iz prejšnjega odstavka tudi SIS za prosveto in kulturo ustrezne narodnosti“.

Glej tudi:Statut mestne občine Koper (Uradne objave) 40/2000, 104.člen, 1.alineja:«Svet samoupravne narodne skupnosti preko članov občinskega sveta – predstavnikov italijanske narodne skupnosti daje soglasje k naslednjim aktom: - o imenovanju naselij, ulic in trgov na narodnostno mešanih območjih občine;«

Statut Občine Piran. Uradne objave št.10/1999, člen 66

Statut Občine Lendava, Uradni list RS,št.26/1999,člen 77

Statut Občine Šalovci, Uradni list RS, št.13/1999, člen 66

Statut Občine Moravske Toplice, Uradni list RS, št. 11/1999, člen 95

Statut Občine Hodoš.Uradni list RS,št.47/1999, člen 68

b. raba jezika narodnih manjšin v državni administraciji

Rabo jezika narodnih manjšin v **upravnih postopkih** določa Zakon o splošnem upravnem postopku, ki v IV.poglavju (jezik v postopku)³⁶ pravi, da na območjih občin, kjer sta pri organu poleg slovenskega jezika uradna jezika tudi italijanski oziroma madžarski jezik, upravni postopek teče v slovenskem jeziku in jeziku narodne skupnosti, če stranka v tem jeziku vloži zahtevo, na podlagi katere se postopek začne oziroma, če stranka to zahteva kadarkoli med postopkom.

Nadalje se raba jezika nanaša na pravico, da pripadniki manjšin lahko uporabljajo lasten jezik, v ustni ali pisni obliki, v odnosih z administrativnimi organi, sodnimi oblastmi ter drugimi institucijami, ki imajo javni značaj in da dobivajo ustrezne odgovore v jeziku manjšine. Resnično veljavo pa dobi jezik narodne manjšine tedaj, ko ga **povzdignemo v status uradnega jezika**. Takšno rešitev pozna slovenska ustava³⁷. In seveda, ko raba jezika ni omejena s kakšno številčno klavzulo. Le redki so primeri, ko uveljavljanje sklopa posebnih pravic manjšin (ali nekaterih pravic iz tega sklopa) ni zamejeno s številčno klavzulo, kot je to določeno v slovenski ureditvi (64.člen slovenske ustave). Morda bi kot posebno poglavje v okviru pravice o rabi jezika narodnih skupnosti, ob sočasnem uresničevanju obveznosti do ohranjanja njihovih narodnostnih značilnosti sodilo še izjemno pomembno vprašanje rabe **osebnih imen in priimkov** v izvorni obliki.³⁸

³⁶ Zakon o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS,80./1999) IV.poglavje (jezik v postopku) 62.člen:

1.Upravni postopek se vodi v slovenskem jeziku. V tem jeziku se vlagajo vloge, pišejo odločbe, sklepi, zapisnik, uradni zaznamki in druga pisanja ter se opravljajo vsa dejanja v postopku.

2.Na območjih občin, kjer sta pri organu poleg slovenskega jezika uradna jezika tudi italijanski oziroma madžarski jezik (v nadaljevanju:jezik narodne skupnosti), upravni postopek teče v slovenskem jeziku in jeziku narodne skupnosti, če stranka v tem jeziku vloži zahtevo, na podlagi katere se postopek začne oziroma, če stranka to zahteva kadarkoli med postopkom.

3.Če so v postopku udeležene tudi stranke, ki niso zahtevale postopka v jeziku narodne skupnosti na način iz prejšnjega odstavka, postopek teče v slovenskem jeziku in jeziku narodne skupnosti.

4.Kadar organ na območjih občin, kjer je uradni jezik poleg slovenskega jezika tudi jezik narodne skupnosti, odloči brez poprejšnjega zaslišanja stranke, izda odločbo v slovenskem jeziku in jeziku narodne skupnosti, ustno odločbo pa izda v jeziku, ki ga stranka razume.

5.Pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti imajo v postopku pred organi izven območja, na katerem sta uradna jezika tudi italijanski in madžarski jezik, pravico uporabljati svoj jezik.

³⁷ **Ustava Republike Slovenije**, člen 11:“Uradni jezik v Sloveniji je Slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina“.

³⁸ **Zakon o osebnem imenu** (Uradni list SRS,št.2/87) 3.člen:«Osebo ime pripadnika italijanske oz.madžarske narodnosti se vpiše v italijanski oz.madžarski pisavi in obliki, razen, če se pripadnik narodnosti opredeli drugače«

Zakon o upravi (Ur.l.RS št.67/94) v 4.členu določa, da uprava posluje, vodi postopke in izdaja pravne in druge listine v slovenskem jeziku in jeziku narodnostne skupnosti, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Kadar je upravni organ na prvi stopnji vodil postopek tudi v italijanščini oziroma madžarščini, mora biti tudi drugostopenjska odločba izdana v istem jeziku. **Zakon o delavcih v državnih organih** (Uradni list RS št.15/90) v 2.odstavku 4.člena določa, da je pogoj za sklenitev delovnega razmerja za višje upravne delavce in upravne delavce ter za tiste strokovno tehnične delavce, ki opravljajo neposredno delo s strankami tudi aktivno znanje slovenskega jezika; na območjih, na katerih je določena enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika, pa tudi jezikov teh narodnosti. Znanje jezikov narodnih skupnosti je finančno dodatno ovrednoteno³⁹.

Posebno podpoglavje pravice do rabe jezika manjšin v administraciji bi lahko bila **pravica poslancev narodnih skupnosti** do rabe njihovega jezika v Državnem zboru in svetnikov, predstavnikov narodnosti v občinskih svetih. V skladu s **poslovníkom Državnega zbora** (5.člen, 2.odstavek) imata poslanca narodnih skupnosti pravico "govoriti in pisno vlagati predloge,

Statut mestne občine Koper (Uradne objave,št.40/2000) 108.člen:Državni organi, organi občinske uprave in drugi organi občine in drugih samoupravnih lokalnih skupnosti, javna podjetja in javni zavodi ter druge pravne in fizične osebe, ki opravljajo javno dejavnost na narodnostno mešanem območju so dolžni (...) –pri poslovanju s strankami upoštevati in uporabljati izvirne priimke in imena pripadnikov italijanske narodne skupnosti (...)

Statut občine Piran (Primorske novice) Uradne objave št.10/1999, člen 77:«Vsakdo je dolžan upoštevati izvirno osebno ime pripadnika italijanske narodne skupnosti in ga pri zapisovanju ne sme spreminjati».

Statut občine Lendava (Uradni list RS,št.26/1999) člen 70:«(...) Pri svojem delu so dolžni upoštevati uradne priimke in imena pripadnikov madžarske narodne skupnosti».

Statut občine Hodoš (Uradni list RS,št.47/1999), člen 61:«Organi občine in vse javne službe poslujejo na območju občine v slovenskem in madžarskem jeziku. Pri svojem delu so dolžni upoštevati uradne priimke in imena pripadnikov madžarske narodne skupnosti».

³⁹ Uredba o količnikih za dodelitev osnovne plače funkcionarjev, ki jih imenuje Vlada RS, in drugih zaposlenih v službah Vlade RS, upravnih organih in upravnih enotah (Uradni list RS,št.82/94) Člen 10:«Na območjih lokalnih skupnosti, v katerih živi italijanska in madžarska narodna skupnost, se za delovna mesta, za katera je v aktu o notranji organizaciji in sistematizaciji delovnih mest predpisan pogoj znanje jezika narodne skupnosti, se osnovna plača poveča za:

- aktivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 6%,
- pasivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 3%».

Občina Lendava:Pravilnik o plačah občinskih funkcionarjev in nagradah članov delovnih teles občinskega sveta ter članov drugih občinskih organov ter o povračilu stroškov (Uradni list RS,št.28/1999, 3.člen,2.odstavek:«Županu pripada dvojezični dodatek v višini 20% izhodiščne plače, kolikor aktivno obvlada jezik narodnosti in ga uporablja pri svojem delu».

pubude, vprašanja in druge vloge v italijanskem oziroma madžarskem jeziku. Njuni govori in vloge se prevajajo v slovenski jezik⁴⁰. Podobno določilo velja tudi za zapise sej zbornice: »Razprave poslancev italijanske in madžarske narodne skupnosti v italijanskem ali v madžarskem jeziku se vpišejo v sejne zapise v njunem jeziku skupaj s prevodom v slovenščini⁴¹. Določbe o uporabi italijanskega, oziroma madžarskega jezika v delovanju občinskih svetov je mogoče najti v **statutih**, oziroma **poslovnikih občinskih svetov** v narodnostno mešanih občinah.

c. dvojezični dokumenti

Raba jezika narodnih skupnosti je zagotovljena tudi v nekaterih drugih pomembnih zakonih: v **Zakonu o matičnih knjigah**⁴², **Zakonu o osebni izkaznici**⁴³ in v **Zakonu o potnih listinah** državljanov Republike Slovenije⁴⁴. Dvojezični dokumenti so obvezni za vse prebivalce narodnostno mešanega ozemlja ne glede na njihovo narodnostno pripadnost. Poleg osebne izkaznice (obrazec je trojezičen: slovenščina/italijanščina-madžarščina/angleščina) in potnih listin (listina je štirijezična: slovenščina/italijanščina – madžarščina/angleščina/francoščina) ter **propustnic** za prehajanje meje v obmejnem pasu z Italijo in Madžarsko, so dvojezična tudi **voznaška** in **prometna dovoljenja, zdravstvene izkaznice** ter **orožni listi**. Drugače je določena raba jezika narodnih manjšin pri izdajanju **vojaških knjižic**. Na podlagi 2.člena **Pravilnika o vojaški knjižici** (Uradni list RS, št.16/1996) se »vojaškemu obvezniku, pripadniku italijanske ali madžarske narodne skupnosti, izda vojaška knjižica na dvojezičnem obrazcu, če to zahteva«. Dvojezični so še

⁴⁰ Poslovnik državnega zbora. Uradni list RS, 40/93, člen 5/2

⁴¹ Poslovnik državnega zbora. Uradni list RS, 40/93, člen 321/2

⁴² Zakon o matičnih knjigah (Uradni list RS št.2/87) 30.člen, 2.odstavek: »Na območjih, kjer živijo pripadniki italijanske oz. madžarske narodnosti so matičarji dolžni izdajati izpiske in potrdila iz matičnih knjig tudi v italijanskem oz. madžarskem jeziku«.

⁴³ Zakon o osebni izkaznici (Uradni list RS št.75/97,5.12.1997) 6.člen: »Obrazci osebnih izkaznic se tiskajo v slovenščini in angleščini, na območjih, določenih z zakonom, kjer avtohtono živijo skupaj s pripadniki slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, pa tudi v italijanščini ali madžarščini«.

⁴⁴ Zakon o potnih listinah državljanov Republike Slovenije (Uradni list RS, št.65/2000) člen 13: »Obrazci potnih listin in vizuma se tiskajo v slovenščini, angleščini in francoščini, na območjih, določenih z zakonom, kjer avtohtono živijo, skupaj s pripadniki slovenskega naroda, tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, pa tudi v italijanščini ali madžarščini.«

pozivi vojaškim obveznikom in imetnikom civilnih sredstev (delovnih strojev, prevoznih sredstev, ki so v popisu ministrstva za obrambo).

Določba, da mora zapis v jeziku narodnih skupnosti **upoštevati črkovni nabor** madžarske oziroma italijanske pisave, se kaže kot naravna zaokrožitev pravice pripadnikov narodnih skupnosti do rabe njihovega materinega jezika.

Morda bi v sklop dvojezičnega poslovanja v državnih organih sodilo še določilo v **zakonu o popisu prebivalstva za leto 2001**, ki pravi, da »na območjih občin, kjer živijo pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, mora biti imenovano ustrezno število članov območnih popisnih komisij, območnih inštruktorjev in popisovalcev tudi izmed predstavnikov samoupravnih narodnih skupnosti, ki jih predlaga narodna skupnost, z znanjem italijanskega oziroma madžarskega jezika. Za popisovanje na območjih občin, kjer živijo pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, mora biti zagotovljeno ustrezno število popisnih vprašalnikov v italijanskem oziroma madžarskem jeziku«. ⁴⁵

d. dvojezično poslovanje v občinskih upravah

Rabo jezika narodnih skupnosti na občinski ravni je mogoče obravnavati iz različnih zornih kotov. Lahko jo obravnavamo kot problem dvojezičnih napisov, skozi prizmo dvojezičnega poslovanja občinskih uprav v narodnostno mešanih občinah; dalje, kot pravico izvoljenih predstavnikov narodnih manjšin do rabe lastnega jezika v občinskih svetih, komisijah in odborih; in nenazadnje, kot pravico pripadnikov narodnih manjšin do rabe materinega jezika v organih krajevnih skupnosti. Določbe o rabi jezika narodnih skupnosti na navedenih področjih je mogoče najti v vseh že navedenih občinskih statutih in/ ali poslovnih občinskih svetov ter v ustreznih občinskih odlokih. Zato jih na tem mestu ne bi veljalo ponavljati. Velja pa omeniti, da so v nekaterih narodnostno mešanih občinah sprejeli še posebna navodila o uporabi jezikov narodnih manjšin; na primer v občini Koper/Capodistria⁴⁶ in Izola/Isola⁴⁷

⁴⁵ Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji leta 2001. Uradni list RS, 66/2000, člen 21

⁴⁶ Navodilo o uporabi italijanskega jezika pri poslovanju organov občinske uprave z občani. Mestna občina Koper, 15.10.2001, št.K0052-6/01

⁴⁷ Odlok o izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju v občini Izola. Uradne objave, št.3/2001 (15.februar 2001)

Dvojezično poslovanje je povezano z dodatnimi finančnimi sredstvi, ki jih zagotavljal državni proračun.⁴⁸ Najpomembnejša pripomba, ki jo je mogoče razbrati iz odgovorov občinskih uprav narodnostno mešanih občin je, da državni proračun ne zagotavlja sredstev v višini, ki so potrebna za dvojezično poslovanje v občinskih upravah.

Člen 11: JAVNA GLASILA

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala naslednje odstavke in pododstavke:

Odstavek 1 a (i), e (i)

Odstavek 2

Odstavek 3

Kako so bila sprejeta določila uresničena v Sloveniji ?

Razpravljati na temo pravice do informiranja pripadnikov narodnih skupnosti pomeni razpravljati o vsaj treh problemskih sklopih: najprej o možnostih narodnostnih skupin, da tvorijo in diseminirajo informacije o njih samih ter o okolju, v katerem živijo, v njihovem lastnem jeziku; nadalje o prisotnosti narodnostno manjšinske problematike v medijih, ki uporabljajo jezik večinskega naroda; in nenazadnje, potrebno je govoriti o možnostih za svobodno sprejemanje informacij v jeziku narodne skupnosti iz države, v kateri živi pretežni del naroda, ki mu narodna skupnost "pripada" in temu analogno o možnostih posredovanja informacij, ki jih tvori narodna skupnost v ta prostor.

Za realizacijo zapisanega okvirja zgolj zakonske določbe običajno ne zadostujejo. Predstavljajo le okvir, ki ga je potrebno napolniti s profesionalizmom in sposobnostjo oblikovalcev informacij, da jih uspejo plasirati v medijski prostor lastne narodnostne skupine in večinskega naroda. Seveda pa je ustrezna zakonska podlaga nujna za razvoj medijskega prostora. V **Zakonu o medijih** (Uradni list RS, št.35/2001) se je država Slovenija obvezala, da bo, med drugim, podpirala medije pri razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne »za

⁴⁸ Zakon o financiranju občin (Uradni list RS, št.80/94 in 56/98) 7.odstavek, 26.člena: "Ne glede na prejšnje odstavke, se občinam na dvojezičnem območju iz državnega proračuna zagotavljajo sredstva za financiranje dvojezičnosti in za izvajanje ustavnih pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti".

uresničevanje pravice državljanov oziroma državljanek Republike Slovenije, Slovencev po svetu, pripadnikov oziroma pripadnic slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in Madžarski, **italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ter romske skupnosti, ki živi v Sloveniji**, do javnega obveščanja in do obveščenosti.«⁴⁹ Zakon o medijih nadalje pravi, da morajo biti programske vsebine predvajane v slovenskem jeziku; v primeru, »če so programske vsebine namenjene madžarski oziroma italijanski narodni skupnosti, jih lahko izdajatelj razširja v jeziku narodne skupnosti«.⁵⁰ Podobno določilo velja tudi za razširjanje oglaševalskih vsebin, za katere velja, da se obvezno razširjajo v slovenskem jeziku. Mediji »italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti lahko objavljajo oglase v jeziku narodne skupnosti«.⁵¹ V zakonu o medijih je določbe, ki zadevajo italijansko in madžarsko narodno skupnost mogoče najti še v razdelku z naslovom »Slovenska avdiovizualna dela«, v katerem je zapisano, da so »slovenska avdiovizualna dela po tem zakonu tista dela, ki so izvorno producirana v slovenskem jeziku ali dela, ki so namenjena madžarski in italijanski narodni skupnosti v njenem jeziku, ter dela slovenskega kulturnega izvora z drugih področij umetnosti«.⁵² Javno službo produkcije in razširjanja nacionalnih radijskih in televizijskih programov, »ki so v javnem in kulturnem interesu Republike Slovenije, vključno z radijskimi in televizijskimi programi italijanske in madžarske narodne skupnosti ter drugimi programi v skladu s posebnim zakonom izvaja javni zavod Radiotelevizija Slovenija«.⁵³ Morda bi bilo na tem mestu relevantno omeniti še mednarodno pravne obveznosti Republike Slovenije, ki izvirajo iz bilateralnih sporazumov. Določbe iz sklopa medijev in narodnih skupnosti je mogoče najti v določilih Posebnega statuta Memoranduma o soglasju iz leta 1954⁵⁴ in v določilih posebnega sporazuma o varstvu narodnih manjšin med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo.⁵⁵

⁴⁹ Zakon o medijih. Uradni list RS, št.35/2001, 4.člen,1.odstavek

⁵⁰ Zakon o medijih. Uradni list RS, št.35/2001, 5.člen 4.odstavek

⁵¹ Zakon o medijih.Uradni list RS, 35/2001, 51.člen,2.odstavek

⁵² Zakon o medijih.Uradni list RS,35/2001, 68.člen,1.odstavek

⁵³ Zakon o medijih.Uradni list RS,35/2001,76.člen,1.odstavek

⁵⁴ Posebni statut (Priloga II) Memoranduma o soglasju, toč. 4.a.:«(...) etnični skupini (italijanska v Jugoslaviji in jugoslovanska v Italiji,op.M.K.) bosta imeli pravico do lastnega tiska v svojem materinem jeziku«.

⁵⁵ Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS,št.6/93) 5.člen: Podpisnici priznavata pravico manjšin do informiranja v materinem jeziku v tisku, radiu in televiziji.

V ta namen zagotavljata lastno informacijsko dejavnost manjšin.Podpirata svoboden pretok informacij v jezikih manjšin ter sodelovanje med množičnimi občili manjšin in večinskih narodov.

Podpisnici bosta skrbeli za možnost sprejemanja domačih radijskih in televizijskih programov, kakor tudi radijskih in televizijskih programov matičnega naroda ter za redne in ustrezne programske termine radijskih in televizijskih oddaj v materinem jeziku.

Področje **radijskih in televizijskih dejavnosti**, ki se opravlja kot javna služba ureja **Zakon o radioteleviziji Slovenije**. Javna služba je po tem zakonu opredeljena kot ustvarjanje, pripravljanje in oddajanje (poleg ostalega, op.M.K.) “po enega radijskega oziroma televizijskega programa za italijansko oziroma madžarsko narodno skupnost (v nadaljnjem besedilu: narodnostni program)”⁵⁶. Z oblikovanjem tega programa RTV zagotavlja “uresničevanje ustavnih pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju radijskega in televizijskega javnega obveščanja, povezovanje narodnih skupnosti z matičnim narodom ter vključevanje kulturnih ter drugih dosežkov italijanskega oziroma madžarskega naroda v narodnostne programe”⁵⁷. To dejavnost RTV Slovenija zagotavlja “zlasti prek enot v Mariboru, Kopru in Lendavi ter preko lokalnih programov Murski val Murska Sobota (...)”⁵⁸. Narodnostni program mora biti viden na najmanj 90% ozemlja, na katerem živijo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti. Lastna produkcija, koprodukcija in naročena produkcija informativnih, kulturnih, izobraževalnih in razvedrilnih vsebin mora obsegati “najmanj dve uri dnevno, če gre za narodnostni radijski program oziroma najmanj 30 minut, če gre za narodnostni televizijski program”⁵⁹. V primeru, da se narodnostni program ali del narodnostnega programa odda v ustvarjanje drugi RTV organizaciji oziroma producentu je to možno storiti “le s soglasjem programskega sveta narodnostnega programa”⁶⁰. Za ustvarjanje, pripravljanje, oddajanje in razširjanje narodnostnih programov se del sredstev zagotavlja iz državnega proračuna. Predstavniki narodnostnih skupnosti (italijanske in madžarske) so zastopani tudi v Svetu RTV Slovenija, vsaka z enim predstavnikom. Pristojnost Sveta RTV je, da imenuje in razrešuje direktorje narodnostnih programov ter po eno tretjino članov programskih svetov za narodnostni program. Osrednji organ, ki aktivno sodeluje v procesu izvajanja obveznosti RTV Slovenija na področju informiranja narodnih skupnosti so programski sveti za narodnostne programe. Sestavo in pristojnosti tega organa določa 22.člen Zakona o RTV⁶¹.

⁵⁶ Zakon o radioteleviziji Slovenija. (Uradni list RS, 18/1994), 3.člen, 1.odstavek

⁵⁷ Zakon o radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, 18/1994), 3.člen, 2.odstavek

⁵⁸ Zakon o radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, 18/1994,3-člen, 3.odstavek

⁵⁹ Zakon o radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, 18/1994) 6.člen, 1.odstavek

⁶⁰ Zakon o radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, 18/1994) 6.člen, 5.odstavek

⁶¹ Zakon o radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, 18/1994) 22.člen: Svet RTV Slovenija imenuje programske svete za narodnostni program (v nadaljnjem besedilu: programski svet).

V programski svet iz prejšnjega odstavka imenujeta samoupravni narodni skupnosti v Sloveniji dve tretjini članov za dobo štirih let in z možnostjo ponovnega imenovanja.

Programski svet daje soglasje k imenovanju odgovornega urednika narodnostnega programa ter k obsegu in programski zasnovi tega programa.

Programski svet obravnava uresničevanje programske zasnove, pripombe in predloge gledalcev in poslušalcev, da je pobude Svetu RTV Slovenija za obravnavanje določenih vprašanj, povezanih z narodnostnim programom ter opravlja druge naloge, določene s statutom.

Podrobnejša določila o delu programskih svetov za narodnosti je mogoče najti še v Statutu RTV Slovenije, kar je tudi predvideno v 26.členu Zakona o RTV Slovenije.

Radijska in televizijska postaja v italijanskem jeziku (podobno kot to velja za programe v madžarskem jeziku) delujeta v okviru nacionalne radio-televizije.⁶² Zato se zdi primerno opisati mesto, status in obseg avtonomije narodnostnih programov v tej nedvomno pomembni medijski ustanovi. Za področje narodnostnih programov delujeta v okviru Radiotelevizije Slovenije dva programa, ki jima načelujeta dva direktorja.⁶³ Predlog za imenovanje direktorja narodnostnih programov da programski svet narodnostnega programa, isti programski svet poda tudi soglasje k imenovanju odgovornih urednikov narodnostnih programov.⁶⁴ Med posebnimi zahtevami za zasedbo delovnega mesta odgovornega urednika narodnostnih programov je pogoj, da mora kandidat aktivno obvladati italijanski jezik za zasedbo delovnega mesta odgovornega urednika italijanskega programa oziroma madžarščino za zasedbo delovnega mesta odgovornega urednika madžarskega programa.⁶⁵ Pomembni instituciji v okviru nacionalne radiotelevizije sta še

RTV Slovenija mora objaviti stališča programskega sveta, ki se nanašajo na problematiko narodnostnega programa.

⁶² Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Uradni list RS, št.66/95) 9.člen: RTV Slovenija ima lete enote:(...) Regionalni RTV Center Koper-Capodistria/Centro Regionale RTV Koper-Capodistria.

18.člen: "Program TV Koper-Capodistria in program Radia Koper-Capodistria se povezujeta v regionalni RTV center Koper-Capodistria, ki ustvarja, pripravlja in oddaja televizijski in radijski program v slovenščini, televizijski in radijski program za italijansko narodno skupnost, televizijski in radijski program za slovensko manjšino v Italiji ter pripravlja oddaje za nacionalne radijske in TV programe".

19.člen: "Radijske in TV programe iz prejšnjega člena pripravljata uredništvi regionalnega radijskega oziroma TV programa ter uredništvi radijskega in TV programa v italijanščini(...)

Pripravo televizijskega in radijskega programa v italijanščini usklajujejo direktor in odgovorna urednika programov za italijansko narodno skupnost."

⁶³ Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Uradni list RS, št.66/95) 40.člen: "Direktorji programov so vodilni delavci RTV Slovenija za področje radijskih in televizijskih programov. RTV Slovenija ima programske direktorje za tale programska področja:-za televizijske programe RTV Slovenija;-za radijske programe RTV Slovenija;-za TV in radijski program za italijansko narodno skupnost;-za TV in radijski program za madžarsko narodno skupnost".

⁶⁴ Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Uradni list RS, št.66/95) 41.,47.člen

⁶⁵ Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Uradni list RS, št.66/95) 48.člen

programska sveta za narodnostne programe: 1. Programski svet za radijske in TV programe za italijansko narodno skupnost; 2. Programski svet za radijske in TV programe za madžarsko narodno skupnost. Organa imata precej razvejan delokrog z nekaterimi kompetencami, ki spominjajo na kompetence izvoljenih predstavnikov narodnosti v zakonodajni veji oblasti.⁶⁶ Zagotovilo, da bosta programska sveta zastopala legitimne interese narodnih skupnosti je zabeleženo v 54.členu Statuta RTV. Programska sveta ustanovi Svet RTV Slovenije. Imata sedem članov, od katerih pet članov imenujeta Samoupravni narodni skupnosti, dva pa neposredno Svet RTV Slovenija.

Prvi korak na področju informiranja pripadnikov **madžarske narodnosti** v njihovem maternem jeziku je bil storjen leta 1956, ko je bila lokalnemu časniku Pomurski vestnik dodana priloga v madžarskem jeziku z naslovom "Népujság". Od leta 1958 dalje pa izhaja kot samostojni tednik. Naklada znaša približno 2000 izvodov, naročnikov je kakšnih 1.600. Vsako leto (izhaja od leta 1960) pripravi uredništvo še izdajo almanaha z naslovom Naptár. V letu 1986 je v tedniku Népujság izšla prva številka posebne priloge z literarno in kulturno tematiko "Muratáj", iz katere je v letu 1988 nastala samostojna istoimenska literarna revija. Izdajatelj vseh omenjenih publikacij je "Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti", ki je bil ustanovljen leta 1993. Iz rezultatov raziskav, opravljenih v letu 1996⁶⁷ je mogoče razbrati, da so bralci pretežno iz vrst madžarske narodne skupnosti, rednih bralcev iz vrst večinskega naroda je le kakšnih 10%, dodatnih 9% pa je izjavilo, da tisk v madžarskem jeziku spremlja občasno.

Podobno določbo je mogoče najti tudi v 19.členu,1.odstavku zakona o medijih (Uradni list RS,35/2001), ki pravi, da je »odgovorni urednik lahko oseba, ki (...) ima izkaz o aktivnem znanju italijanskega oziroma madžarskega jezika, v primeru ko gre za medij madžarske ali italijanske narodne skupnosti.

⁶⁶ Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Uradni list RS, št.66/95) 53.člen: Programska sveta:- obravnavata uresničevanje programske zasnove;-dajeta soglasje k obsegu in programski zasnovi narodnostnega programa;-obravnavata pripombe in predloge gledalcev in poslušalcev, povezane z narodnostnimi programi;-dajeta pobude Svetu RTV SLO za obravnavanje vprašanj, povezanih z narodnostnim programom;-obravnavata pobude, mnenja in predloge novinarjev in urednikov, povezane s pripravljanjem in oddajanjem narodnostnih programov;-predlagata imenovanje in razrešitev direktorja narodnostnega programa;-dajeta soglasje k imenovanju in razrešitvi odgovornega urednika narodnostnega programa;-obravnavata druga vprašanja, povezana z narodnostnimi programi.

⁶⁷ Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva:primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije,Italije in Madžarske.Ljubljana,INV,1996 (nosilka projekta Albina Nečak-Lük)

Radijski program v madžarskem jeziku je bil oblikovan v okviru mursko-soboškega radia leta 1958. Začetki so bili skromni: deset minutna oddaja ob nedeljah zvečer. Danes potekajo oddaje v madžarskem jeziku iz studia v Lendavi, ki je vključen v sistem državne radio-televizije kot posebna enota.⁶⁸ Program v madžarskem jeziku traja osem ur, razen ob nedeljah, ko je programa sedem ur na dan. Iz studia v "Lendavi oddajajo od 1.1983, od leta 1992 pa oddajajo na lastni frekvenci UKV 87,6 MHz in SV 648 KHz. Televizijske produkcija je skromna. Osrednjo dejavnost predstavlja pripravljanje oddaje Mostovi-Hidak. Od januarja 1.1995 so polurne oddaje na sporedu dvakrat tedensko. Poleg aktualnih dogodkov oddaja posreduje vrsto kulturnih, političnih, etnografskih in drugih novic iz življenja narodne manjšine.⁶⁹ Relativno širok krog gledalcev in poslušalcev med pripadniki madžarske narodnosti, imajo oddaje, ki jih oddajajo radijske in TV postaje na Madžarskem medtem, ko je poslušalstvo med večinskim narodom (kot kažejo rezultati raziskovanj, ki jih je opravil Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani) relativno skromno. Na narodnostno mešanem ozemlju je mogoče dobiti tudi knjige, revije in časopise tiskane na Madžarskem. Posebej v Lendavi, kjer je bila v letu 1998 odprta knjigarna, v kateri je na razpolago omenjeno gradivo.

Radijska postaja v **italijanskem jeziku** je bila ustanovljena leta 1949. Radijska postaja oddaja štirinajst ur programa v italijanskem jeziku. Leta 1971 je bila ob radijski postaji ustanovljena še televizijska postaja. Televizijska postaja je namenjena obveščanju italijanske narodnosti v Sloveniji in na hrvaškem. Dnevno oddaja enajst ur programa, deset ur v italijanskem in eno uro v slovenskem jeziku. Rezultati raziskav, ki jih je Inštitut za narodnostna vprašanja opravil v letu 1996, kažejo, da spremlja program v italijanskem jeziku (redno ali pogosto) skoraj

⁶⁸ Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Uradni list RS, št.66/95) 9.člen: RTV Slovenija ima tele enote: (...) Regionalni RTV Center Maribor s studiom za madžarski program v Lendavi - Magyar Nemzetsegi Murosok Lendvai Szerkesztoseg.

20.člen: Regionalni center Maribor ustvarja, pripravlja in oddaja regionalni televizijski in radijski program, televizijski in radijski program za madžarsko narodno skupnost, televizijski in radijski program za slovensko manjšino v Avstriji in Madžarski ter pripravlja oddaje za nacionalne radijske in TV programe ter oddaje v tujih jezikih.

21.člen:Radijske in TV programe iz prejšnjega člena pripravljata uredništvi regionalnega radijskega oziroma TV programa ter uredništvi radijskega in TV programa v madžarščini.(...)

Pripravo televizijskega in radijskega programa v madžarskem jeziku usklajujejo direktor in odgovorna urednika programov za madžarsko narodno skupnost.Sedež radijskega in TV programskega vodstva za madžarsko narodno skupnost je v Lendavi.

⁶⁹ Katalin Munda-Hirnök:Javna občila na narodnostno mešanem območju v Lendavi.Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru.INV,Ljubljana,1998,str.127

60% pripadnikov slovenske večinske populacije in skoraj 90% pripadnikov italijanske narodne skupnosti. Prostor ob slovensko-italijanski meji je izjemno medijsko dinamičen. Signale mnogih radijskih in televizijskih postaj iz Italije je mogoče brez težav spremljati na celotnem narodnostno mešanem območju, kar seveda krepi "stik" pripadnikov italijanske narodnosti z italijanskim jezikovnim območjem. Podobno ugotovitev je mogoče zapisati tudi za pripadnike večinskega naroda.

Poleg elektronskih medijev ima italijanska narodna skupnost na razpolago tudi tiskane vire za množično obveščanje. Osrednja izdajateljska hiša je EDIT, ustanovljena leta 1952. Sedež ustanove je na Reki, za področje obalnih občin pa deluje v Kopru posebno dopisništvo. Osrednja publikacija je dnevnik "La voce del popolo", ki se tiska v nakladi približno 3.750 izvodov. Od tega števila jih v Sloveniji distribuirajo približno 300; EDIT izdaja še tednik "Panorama", v približno 2.200 izvodih, v Sloveniji distribuirajo kakšnih 600 izvodov, trimesečno literarno revijo "La Battana" (1000 izvodov, v Sloveniji distribuiranih 50 izvodov) in otroški list "Arcobaleno" (2500 izvodov, v Sloveniji distribuiranih 350 izvodov). Od leta 1992 se časopis "La voce del popolo" prodaja skupaj z dnevnikom "Il Piccolo" (izhaja v Trstu, Italija) v nekakšnem "sandwich" aranžmaju - dva časopisa za ceno enega. Poleg tovrstne dejavnosti pa velja omeniti še niz publikacij, ki jih priložnostno (ali v povezavi z drugimi lokalnimi glasili) izdajajo kulturna društva na narodnostno mešanem ozemlju. Republika Slovenija omogoča izdajanje tiskanih medijev z ustrezno finančno podporo. Znesek predstavlja 20% vsote, ki jo za tovrstno dejavnost namenja Republika Hrvaška.

Člen 12: KULTURNE DEJAVNOSTI IN USTANOVE

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala naslednje odstavke in pododstavke:

Odstavek 1 a, d, e, f,

Odstavek 2

Odstavek 3

Slovenska kulturna politika na področju manjšinske kulturne politike sledi naslednjim temeljnim ciljem:

- spodbujanje razvitega kulturnega pluralizma,
- spodbujanje kulturne dejavnosti manjšinskih skupnosti in priseljencev,
- »-spodbujanje strpnosti in sožitja na področju kulture teh skupnosti,
- usposabljanje strokovnjakov na področju kulture teh skupnosti,
- razvijanje jezikovne kompetence pripadnikov teh skupnosti in
- skrb za zaščito kulturnih pravic do kulture vseh prebivalcev Slovenije«⁷⁰.

Podobne določbe je mogoče najti tudi v predlogu slovenskega nacionalnega kulturnega programa, v katerem je zapisano: »prednostna področja za financiranje ustavno priznanih manjšinskih skupnosti:

- ohranjanje kulturne dediščine (v sodelovanju z nacionalnimi institucijami na področju varstva kulturne dediščine);
- ustanavljanje lastnih kulturnih organizacij za ohranjanje in razvoj kulturnih/etničnih značilnosti manjšinske skupnosti;
- založništvo;
- stiki z matičnim narodom na področju kulture.

Ukrepi za varstvo kulturne dediščine sodijo v pristojnost uprave za kulturno dediščino in so naravnani v smer varovanja kulturne dediščine na način, ki je zapisan v konvenciji o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972). Poškodovanje ali izguba katerega koli primerka kulturne dediščine (**torej tudi kulturne dediščine manjšinske etnične skupnosti**) pomeni siromašenje svetovne dediščine in še posebno kulturne dediščine narodnostno mešanega območja, zato si tudi kulturna dediščina etničnih manjšin zasluži profesionalno skrb. Znotraj institucij za varstvo kulturne dediščine v RS je zato kadrovska, programska in tudi sicer posebna pozornost posvečena kulturni in naravni dediščini narodnih skupnosti«⁷¹.

Kulturno dediščino in sodobno kulturno ustvarjalnost obeh narodnosti je Republika Slovenija vključila v dediščino slovenske države in jo varuje na podoben način kot kulturno produkcijo večinskega naroda, kar je razvidno tudi iz **Zakona o uresničevanju javnega interesa na področju kulture**.⁷² V **Zakonu o varstvu kulturne dediščine**,⁷³ se je država

⁷⁰ Kulturna politika v Sloveniji.FDV,Ljubljana,1997,str.200

⁷¹ Slovenski nacionalni kulturni program:predlog/izdajatelj Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.- Ljubljana,Nova Revija,2000,str.44

⁷² Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (Uradni list RS, št.75/94

Slovenija, v skladu s temeljno opredelitvijo obvezala varovati vse etnološke spomenike na svojem ozemlju, ne glede na njihov etnični izvor. Določila, ki zadevajo kulturno področje narodnih skupnosti, je mogoče najti še v **Zakonu o skladu** Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti⁷⁴, **Zakonu o knjižničarstvu**⁷⁵ in nenazadnje v **Zakonu o zavodih**⁷⁶.

Za uresničevanje kulturnih dejavnosti narodnih skupnosti je bil v okviru Ministrstva za kulturo formiran »**Oddelek za kulturo** narodnih skupnosti, romske skupnosti, priseljencev in drugih manjšinskih etničnih skupnosti«. Oddelek v sodelovanju z eksperti na manjšinskem področju pripravlja strokovne podlage za odločanje o kulturni politiki do manjšin v Sloveniji, sodeluje z mednarodnimi organizacijami (tako je na primer v letu 2000 skupaj s Svetom Evrope organiziral mednarodni seminar o instrumentih javnih oblasti na področju varovanja kulturnih pravic manjšin), vzpostavlja neposredne stike s predstavniki manjšinskih skupnosti, jim svetuje in pomaga pri uresničevanju njihovih pravic ter financira njihove kulturne dejavnosti na podlagi kriterijev pri oblikovanju katerih sodelujejo tudi predstavniki manjšinskih skupnosti.

Pomurska madžarska narodna samoupravna skupnost je za **promocijo madžarske kulture** ustanovila "Zavod za kulturo madžarske narodnosti". Zavod koordinira in usmerja delo dvaindvajsetih kulturnih društev madžarske narodnosti. Kulturna društva delujejo na mnogih

⁷³ Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št.7/99) 6.člen, 6.odstavek:"Etnološki spomeniki so območja, stavbe, skupine stavb, predmeti vsakdanje rabe in oblikovani izdelki, ki izpričujejo način življenja in dela Slovencev, pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti ter drugih ljudstev na območju Slovenije".

⁷⁴ Zakon o skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti (Uradni list RS, št.1/96) 5.člen, 2.odstavek:"Sklad lahko na podlagi pogodbe z lokalno skupnostjo oziroma s samoupravno skupnostjo avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji opravlja naloge iz prejšnjega odstavka tudi zanjo".

⁷⁵ Zakon o knjižničarstvu (Uradni list RS, št.87/2001) 25.člen (splošne knjižnice na narodnostno mešanih območjih): Splošne knjižnice na narodnostno mešanih območjih, zagotavljajo tudi knjižnično dejavnost, namenjeno pripadnikom italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti. Te knjižnice zagotavljajo pripadnikom teh skupnosti komuniciranje v njihovem jeziku.

Splošne knjižnice iz prejšnjega odstavka pripravijo program dejavnosti v soglasju s predstavniki narodnih skupnosti.

Člen 33 (nacionalna knjižnica), 2.odstavek: Nacionalna knjižnica izvaja v okviru knjižnične javne službe poleg dejavnosti iz 2.člena tega zakona še naslednje naloge: -zbira, obdeluje,hrani in posreduje temeljno nacionalno zbirko vsega knjižničnega gradiva v slovenskem jeziku, o Sloveniji in Slovencih, slovenskih avtorjev,slovenskih založb,pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti,romske skupnosti in drugih manjšinskih skupnosti v Sloveniji (Slovenika) ter temeljne tuje literature;

⁷⁶ Zakon o zavodih (Uradni list RS,št.12/91) 3.člen,4.odstavek:"Samoupravna narodnostna skupnost ima pravico soustanoviti ali tudi sama ustanoviti javni zavod, ki opravlja dejavnost, pomembno za uresničevanje pravic narodnosti".

področjih kulturnega ustvarjanja in poustvarjanja - od etnofolklornih do izvornih kulturnih dosežkov. Pogosto se kulturna produkcija madžarske narodne skupnosti predstavlja na Madžarskem.

V sklop kulturnih aktivnosti velja prišteli še knjižnično dejavnost. Knjižnično gradivo v madžarskem jeziku se zbira in hrani v knjižnicah v Murski Soboti in v Lendavi. V okviru Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti deluje poseben oddelek za hungaristiko. Zbirka gradiva v madžarskem jeziku šteje okrog 30.000 enot, kar predstavlja dobrih 13% vsega knjižničnega gradiva. Nič manj pomembna ni dejavnost Knjižnice Lendava/Konyvtar Lendva. Knjižnica je samostojni javni zavod s sedežem na narodnostno mešanem območju. Njen ustanovitelj je Občina Lendava, soustanovitelj Madžarska narodna samoupravna skupnost občine Lendava. Knjižnični fond obsega 96.000 enot, od tega 40% v madžarskem jeziku. Na narodnostno mešanem ozemlju deluje, poleg matične knjižnice v Lendavi, še pet krajevnih knjižnic: Dolina (cca 4000 enot knjižničnega gradiva, 2100 v slovenskem in 1900 v madžarskem jeziku), Dobrovnik (8.400 enot, v slovenskem jeziku 3900 enot, 4500 enot v madžarskem jeziku), Gaberje (3.800 enot, 2400 slovenskih, 1400 madžarskih), Genterovci (7000 enot, 2700 slovenskih, 4300 madžarskih), Petišovci (3900 enot, 2300 slovenskih, 1600 madžarskih).

Centralna knjižnica v Slovenski Istri, ki skrbi za nabavo knjižnega gradiva v **italijanskem jeziku** je Osrednja knjižnica Srečka Vilharja v Kopru/Biblioteca centrale Srečko Vilhar Capodistria. Knjižnica ima oddelek za italijaniko. Ta izvaja matično dejavnost za knjižnice v Slovenski Istri ter za ustanove in šole italijanske manjšine na Obali. Knjižnično gradivo v italijanskem jeziku hranita še Mestna knjižnica Piran/Biblioteca Civica di Pirano) ter Matična knjižnica Izola/Biblioteca civica di Isola.

Na narodnostno mešanem ozemlju v Slovenski Istri deluje šest italijanskih kulturnih društev, povezovalne organizacije, sorodne Zavodu za kulturo madžarske narodnosti, ni. Res pa je, da tudi v okviru italijanske narodne skupnosti želijo ustanoviti podoben Zavod za ohranjanje kulturne dediščine, kot so ga ustanovili pripadniki madžarske narodnosti. Dve pomembni instituciji italijanske narodne skupnosti imata sedež na hrvaškem: Center za zgodovinske raziskave v Rovinju ter Italijanska drama na Reki. Tudi za ti dve instituciji slovenska država prispeva sorazmeren finančni delež za njuno delovanje.

»Temeljni problem, na katerega opozarjajo predstavniki narodnih skupnosti je pomanjkanje denarja za kulturne dejavnosti. Obseg sredstev ne omogoča širjenje kulturnih dejavnosti tako, da bi te presegle krog narodne skupnosti same. Predstavniki narodnih skupnosti menijo, da bi šele posredovanje njihove kulturne ustvarjalnosti v širši prostor uspešno uresničevalo načelo varstva manjšin v Sloveniji, ki pravi, da je kulturna dediščina narodnih skupnosti pomemben element identitete narodnostno mešanih ozemelj.«

Člen 13: GOSPODARSKO IN DRUŽBENO ŽIVLJENJE

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala:

Odstavek 1

Odstavek 2

Iz predstavljene zakonodaje v prejšnjih poglavjih, tako tiste na nacionalni kot lokalni ravni je jasno razvidno, da je **prepovedano** vsakršno odvrčanje od uporabe regionalnih ali manjšinskih jezikov pri gospodarskih dejavnostih. Prav tako **ne bi smelo biti dilem** pri implementaciji določb, ki zadevajo vidno dvojezičnost v javnih in zasebnih gospodarskih in socialnih službah. Raba jezika manjšin je solidno spoštovana v javnem sektorju na področju družbenih in socialnovarstvenih ustanov (bolnišnice, zdravstveni domovi, domovi za ostarele). Toda **kljub sprejetim zakonskim določilom** je potrebno ugotoviti, da je razkorak med določili o rabi jezika narodnih skupnosti in vsakdanjo prakso največji prav na področju gospodarskih dejavnosti. Na primer, v nekaterih bankah je raba jezika narodnih skupnosti zagotovljena na vseh nivojih, od imena bančne ustanove pa do plačilnih nalogov (čeki, menice, itd) ali drugih finančnih dokumentih, pri drugih bankah je raba jezika narodnih manjšin marginalna. Podobne pomanjkljivosti so na področju zavarovalništva. Za gospodarski sektor, posebej za privatni sektor, je dvojezično poslovanje (raba jezika narodnih skupnosti) očitno strošek, ki se mu želijo izogniti. Še posebej je to značilno za gospodarske družbe, ki imajo sedež zunaj narodnostno mešanega ozemlja, vendar poslujejo tudi na narodnostno mešanem ozemlju.

Nedorečenosti in nedoslednosti na tem področju je toliko, da so predstavniki italijanske narodne skupnosti menili, »da bi veljalo razmisliti o sprejetju posebnega zakon o rabi italijanskega in madžarskega jezika kot uradnega jezika na narodnostno mešanem ozemlju«.

Republika Slovenija meni, da dodaten zakon o rabi jezika narodnih skupnosti ne bi odpravil težav pri rabi jezikov narodnih skupnosti. Te težave ne izvirajo iz pomanjkljive zakonodaje ampak je potrebno razloge primarno iskati v neizvajanju že sprejetih določil. Država Slovenija bo zato preko ustreznih inšpekcijskih služb, ki so v njeni pristojnosti storila vse potrebne korake za implementacijo že sprejetih zakonskih rešitev. Podobne aktivnosti bo Republika Slovenija priporočila tudi lokalnim samoupravnim skupnostim (občinam).

Člen 14: ČEZMEJNE IZMENJAVE

Slovenija se je obvezala, da bo uporabljala določbe odstavka a. in b.

Slovenija se je že v ustavi zavezala (64.člen, 1.odstavek), da bo ne samo moralno ampak tudi materialno podpirala pravico pripadnikov narodnih skupnosti do ohranjanja in razvijanja svobodnih stikov, še posebej z "matičnimi" narodi in njihovimi državami. Določbe o spodbujanju stikov med pripadniki narodnih skupnosti in njihovimi »matičnimi« narodi na področju izobraževanja, kulture in obveščanja je mogoče najti tudi v bilateralnih sporazumih, ki smo jih predstavili na strani 3 in 4 pričujočega poročila.

Ustavno obvezo o pravici narodnih manjšin do ohranjanja in razvijanja svobodnih stikov s pripadniki »matičnega« naroda je mogoče najti še v nekaterih drugih zakonih. Na primer v Zakonu o samoupravnih narodnih skupnostih je določilo, ki pravi, da se sredstva za ohranjanje svobodnih stikov narodnih skupnosti na različnih nivojih zagotavljajo iz sredstev "samoupravnih lokalnih skupnosti (občin), iz proračuna Republike Slovenije in iz drugih virov".⁷⁷ Določbo, ki bi jo lahko umestili pod naslov "ohranjanje svobodnih stikov" je mogoče najti tudi v "Zakonu o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja"⁷⁸, ki v 4.členu (sodelovanje z institucijami matičnega naroda) pravi: »Za uresničevanje ciljev, določenih s tem zakonom, in v skladu z meddržavnimi sporazumi, sodelujejo javni vrtci oziroma šole v jeziku narodne skupnosti in dvojezični vrtci

⁷⁷ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (Uradni list RS, št.65/94) 18.člen,2.odstavek

⁷⁸ Uradni list SRS, št.12/82

in šole (v nadaljnjem besedilu: vrtci in šole) z ustreznimi institucijami matičnega naroda v sosednjih državah.«

ROMI V SLOVENIJI

Republika Slovenija je ob deponiranju listine o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih generalnemu sekretarju Sveta Evrope sporočila, da se bodo določbe od prvega do četrtega odstavka 7.člena listine smiselno uporabljala tudi za romski jezik.

Natančnih podatkov o številu Romov v Sloveniji ni. Ob zadnjem popisu prebivalstva v Sloveniji se je za Rome opredelilo 2.293 državljanov Republike Slovenije. Na vprašanje o materinem jeziku pa je romski jezik navedlo 2.847 državljanov. Po podatkih, ki jih navajajo različni viri (socialne službe, organi lokalnih skupnosti, Zveza Romov Slovenije) naj bi v Sloveniji Živelo med 6.500 in 10.000 Romov. Pretežni del Romske populacije živi v severno vzhodnem delu Slovenije v Prekmurju in v južnih predelih Slovenije ob meji s Hrvaško. Drugod po Sloveniji živijo le manjše skupine ali posamezne družine, v večjih mestih pa najdemo tudi skupine Romov migrantov iz območij nekdanje Jugoslavije.

Okvir za pravno varstvo Romske skupnosti predstavlja 65. člen Ustave Republike Slovenije, ki določa, da »položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon«.

Zakona, ki bi celovito urejal položaj Romov še ni. Kar pa ne pomeni, da je problematika romske skupnosti povsem marginalizirana. Dosedanja »prizadevanja za pomoč Romom so bila zaradi težavnih socialnih razmer, v katerih živijo, usmerjena predvsem v zagotavljanje osnovnih življenjskih možnosti ter integracijo v okolje. Zaradi primarno poudarjenega socialnega momenta je razumljivo, da je razvijanje elementov narodnostne identitete izjemno težavno, pogosto šele v povojih.

Med Romi v Sloveniji, so zaradi zgodovinske usode in različnih okoliščin velike razlike, ki temeljijo na različnem načinu življenja, tradiciji in zlasti na stopnji socializacije in integriranosti v okolje. Na splošno pa lahko rečemo, da so razmere, v katerih živijo v severno zahodnem delu Slovenije, bistveno boljše kot pri Romih v južnem delu Slovenije. Kljub velikim razlikam med posameznimi naselitvenimi območji je vendarle mogoče izluščiti

nekatero skupno ugotovitev, ki veljajo za večino romskega prebivalstva. Večina slovenskih Romov živi v naseljih, ki so izolirana od preostalega prebivalstva ali vsaj na robu naseljenih območij in so največkrat pod minimalnimi bivalnimi standardi⁷⁹. Nizka življenjska raven pa se odraža v neugodnem zdravstvenem stanju Romov in življenjski dobi.

Ekonomski položaj Romov je izjemo težaven. Zaposlovanje Romov se je skoraj ustavilo. Zaradi nizke stopnje izobrazbe, navad, pa tudi zaradi odklonilnega odnosa večinskega prebivalstva težko najdejo redno zaposlitev. Najpogostejši in najzanesljivejši vir preživetja za večino družin predstavlja še vedno socialna pomoč.

Vlada Republike Slovenije je v zadnjih letih »večkrat obravnavala položaj Romov v Sloveniji in sprejela usmeritve za delovanje na tem področju. Pri tem je izhajala iz naslednjih izhodišč:

- a. Romi v Sloveniji predstavljajo ogroženo skupino prebivalstva, ki brez organizirane pomoči nima možnosti za prilagoditev življenju v sodobni družbi. Glavna ovira za njihovo vključitev so socialna ogroženost, skromne aspiracije, ki so povezane predvsem s tradicionalnim načinom življenja in nizka izobrazbena raven, ki jim zapira pot do vseh zahtevnejših poklicev.
- b. Romsko vprašanje je v tem trenutku predvsem socialno vprašanje, ki ga je mogoče rešiti le ob usklajenem delovanju državnih in lokalnih organov, ki morajo zagotoviti možnosti za človeka vredne življenjske razmere in z izobraževanjem in drugimi ukrepi ustvariti možnosti, da si bodo tudi Romi sposobni zagotoviti sredstva za preživljanje. Šele s tem bodo ustvarjene podlage za kvalitetnejše premike na področju informiranja, kulturnega življenja, ohranjanja identitete in enakopravnega vključevanja v družbo.
- c. Vsega tega ni mogoče storiti brez osveščanja in aktivnega sodelovanja Romov, zato je treba podpreti vse tiste posameznike in organizirane skupine Romov in organizacij civilne družbe, ki si prizadevajo za te cilje⁸⁰.

Uresničevanje določil Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih bi v povezavi s problematiko Romov na slovenskem je možno obravnavati v okviru dveh problemskih področij: **šolstva** in **kulturnih dejavnosti**. Število otrok, ki redno obiskujejo vrtce in šole se v zadnjih letih povečuje, prav tako pa se povečuje tudi njihova učna uspešnost. Romski oddelki delujejo pri naslednjih vrtcih:

⁷⁹ Peter Winkler, Romi v Sloveniji. V: Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji, Ljubljana, 1999, str. 66

⁸⁰ Peter Winkler, prav tam, str. 69

1	Vrtec pri OŠ F.Prešeren Črenšovci	1
2	Vrtec Črnomelj*	2
3	Vrtec pri OŠ Leskovec	1
4	Vrtec Lendava	1
5	Vrtec Borisa Pečeta Maribor	1
6	Vrtec Murska Sobota**	2
7	Vrtec Novo mesto	3
8	Vrtec pri OŠ Sveti Jurij	2
9	Vrtec Trebnje	1
Skupaj		14

Število romskih otrok, vključenih v vrtce je približno 150. Za odprtje romskega oddelka je država postavila normativ pet otrok. Republika Slovenija sofinancira vzgojno-izobraževalno delo za romske otroke v višini 24%.

V osnovno šolo je bilo v šolskem letu 2001/2002 vključenih 1.285 otrok romske narodnosti. Točnega podatka o vpisanih romskih otrocih v srednje šole ni. Ocenjuje se, da je to število približno 100. Še težja je ocena o vključenosti romskih otrok v visokošolske programe. Po nekaterih ocenah naj bi bilo študentov iz vrst romske skupnosti med pet in deset. Velja omeniti, da Republika Slovenija, v skladu s Programom vlade Republike Slovenije za izboljšanje položaja Romov (sprejet leta 1995), nudi štipendije tistim romskim dijakom, ki bi se odločili za študij pedagoških poklicev.

Kljub omenjenim pozitivnim trendom pa je potrebno omeniti, da sta v procesu šolanja romskih otrok še vedno prisotna dva temeljna problema. Prvi zadeva problem akomodacije romskih otrok v obstoječo družbo in posledično v obstoječi šolski model, drugi pa problematiko jezika. Otroci, ki se vključujejo v proces šolanja praviloma obvladajo le romski jezik in se morajo jezika večinskega naroda šele naučiti. V zadnjem desetletju je v Sloveniji teklo več projektov, s katerimi so skušali poiskati najboljše oblike prilagajanja učnih programov potrebam otrok. Šolska zakonodaja je takšne možnosti tudi uzakonila⁸¹. V okviru

⁸¹ **Zakon o organizaciji vzgoje in izobraževanja** (Uradni list RS,12/96)

člen 25 (pristojnosti Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje)

-daje mnenje o ustreznosti programa za predšolske otroke in predlaga ministru: - program dopolnilnega izobraževanja za otroke Romov.

člen 81(šole) Iz državnega proračuna se zagotavljajo tudi sredstva za dejavnosti in naloge, ki so potrebne za opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja: (...) – Romov.

dosedanjih aktivnosti so bile »uveljavljene predvsem socialne in socializacijske komponente, ki prispevajo k temu, da bi zagotovili otrokom uspešnost v okviru obstoječega šolskega sistema, še premalo pa je bilo narejenega za odpravljanje jezikovnih pregrad in za uveljavljanje romskega jezika v pouku ter negovanje romskih kulturnih tradicij. Dolgoletna prizadevanja, da bi zagotovili učitelje med pripadniki romske skupnosti, žal niso dala velikih rezultatov, vendar se zavedamo, da brez tega ne bo šlo in da bodo šele osveščene generacije romskih izobražencev lahko kaj več storile za kulturni in civilizacijski razvoj svoje skupnosti in razvijanje njene identitete.«⁸²

Drugo področje, ki ga velja omeniti je področje **kulture**. Romi so do sedaj ustanovili osem društev, ki so se leta 1996 povezala v Zvezo romskih društev Slovenije, kasneje preimenovana v Zvezo Romov Slovenije. Aktivnosti Zveze segajo na področje gledališke in založniške dejavnosti. Zveza izdaja revijo Romano them (Romski svet), v kateri se objavljajo prispevki v slovenskem in romskem jeziku. Društvo Romov/Romani Union občine Murska Sobota občasno tiska časopis Romske novice/Romano nevijpe. Društvo izdaja tudi zbornik z naslovom Romano kedijpe/Romski zbornik, v katerem objavljajo prispevke Mednarodnega romskega tabora, ki poteka že tradicionalno v Murski Soboti. Velja omeniti še oddaje na lokalnih radijskih postajah v Murski Soboti in Novem Mestu. Dejavnost Zveze finančno podpira Ministrstvo za kulturo.

člen 84 (normativi in standardi) Javnim šolam se zagotavljajo sredstva v skladu z normativi in standardi, ki jih določi minister. Pred določitvijo normativov in standardov si minister pridobi mnenje pristojnega strokovnega sveta in reprezentativnih sindikatov na področju šolstva. Za vzgojo in izobraževanje: (...) –otrok Romov.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. /2001) je v 9.členu med pristojnosti Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje dodal še obvezo, da ta »sprejme navodila za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome«.

Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 12/96), **člen 7** (pravice romske skupnosti) Predšolska vzgoja otrok Romov se izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi.

člen 54 (financiranje) Dokler ne bodo sprejeti programi za predšolske otroke po tem zakonu, se za javno službo na področju predšolske vzgoje in priprave na šolo šteje:

- predšolska vzgoja za otroke od prvega leta starosti do vstopa v šolo, vključno s pripravo otrok na osnovno šolo;
- vzgoja in varstvo predšolskih otrok z motnjami v razvoju v skladu z zakonom,
- program za predšolske otroke pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti na narodno mešanih območjih,
- program za predšolske otroke Romov in
- program za predšolske otroke delavcev, ki so na začasnem delu v tujini.

Sredstva za izvajanje dejavnosti iz prve alineje prejšnjega odstavka se zagotavljajo iz proračuna lokalnih skupnosti, sredstva za izvajanje dejavnosti iz druge, tretje in četrte alineje iz proračunov lokalnih skupnosti in države, sredstva za izvajanje dejavnosti iz pete alineje prejšnjega odstavka pa iz državnega proračuna.

Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 12/96), **člen 9** (pravice romske skupnosti) Osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Republiki Sloveniji se izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi.

⁸² Peter Winkler, isti vir, str. 68